



# UNITÁRIUS ÉLET

Kéthavonta megjelenő folyóirat • 2011. november–december • 65. évfolyam 6. szám



Amilyen az adventi várakozásod, olyan lesz a karácsonyod • Meghallgattál engem!  
Christine Frederiksen és Balázs Ferenc • Egy teológiai hallgató tanulmányútjáról  
Élet és halál ceremóniái • Gondolatok egy pszichoanalitikus konferencián (2)  
Őszintén a cigánymisszióról • Kriza János lelkiisége

# Újévi üzenet

## KEDVES HÍVEINK! TISZTELT ATYÁNKFIAI!

Egyik kedves egyházi énekünk első verse így hangzik:

*Az esztendők eljönnek, hogy elenyésszenek,  
Az időnek tengerébe elvegyüljenek,  
Így iramlík, foszlik széjjel ez az élet is,  
S ami elmúlt, vissza nem jön, bárhogy kéred is. (165.)*

E költői gondolat jegyében fogadtuk a 2011. évet, éltük meg, tettük a dolgunkat, mindenki ott, ahová hivatása, küldetése állította. Miközben az egész esztendő az ilyen meg olyan válságoktól volt hangos és terhelt, egyházi életünk történelmi lépték események színhelye volt. Az évekkkel ezelőtt elindított, az erdélyi anyaegyházzal való egyesülési folyamat egyenes szakaszához ért. A Magyarországi Unitárius Egyház február 26-án tartott utolsó zsinata kimondta, szentesítette az egyesítés szándékát, ugyanakkor elfogadta az átmeneti időszakra módosított alaptörvényünket. Illesse köszönet a zsinati tagok, és az általuk képviselt híveink túlnyomó többségének hozzáállását az egyesülés 90 éve dédelgetett álmának megvalósulásához!

Kora tavasszal el is kezdődött Kolozsváron az új, közös alaptörvény kidolgozásának egy évre tervezett folyamata. Ezt megelőzően, február utolsó napján ismét egyháztörténelmi jelentőségű eseménynek lehettünk részesei. Egyházunk birtokba vehette a Budapest, Nagy Ignác utcai ingatlan 49%-át, miután dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes, Szászfalvi László államtitkár és dr. Molnár Zoltán, az MNV Zrt. igazgatóhelyettese átadták Elekes Botond főgondnoknak az ingatlan tulajdoni lapját. Voltaképpen ez a két fontos esemény határozta meg egész esztendőben az egyházi vezetők és hívek reménykedéssel, bizakodással, tervezgetéssel végzett munkáját mind a hivatalos helyeken mind pedig gyülekezeteinkben. Mindig minden körülményben Istenbe vetett, bizakodó hittel.

E töretetlen hittel tekintünk a 2012. esztendő tennivalói elé is. A szilveszter-éjszakai számadáskor, az újévi tervezgetéskor Tompa Mihály költő szavait visszhangozzák a harangok zúgása, a pezsgő poharak csendülése:

*Hangozzanak fennen szivedben  
Az erkölcs szavai,  
Légy, a magas célt nézve, ember;  
Keresztyén s hazafi!  
Áldozz, hogy a szent láng ezer szív  
Fagyát olvassza fel,  
Tudj hatni, túrni és szeretni,  
Meghalni is, ha kell!  
Így semmi nem szülhet sziveden  
Aggályt, rémületet,  
Lábad oroszlányokra, s ápsip-*

*Kigyókra vetheted!  
Jöhet jó s rossz év; - bú, baj árja,  
Amely feléd rohan:  
Megállhatsz minden rázkodásban  
Nyugton és boldogan!\**

Amikor nagy dolgok folytatásáról esik szó, még nagyobb, erősebb összefogásra van szükség. Ezt reméljük és várjuk minden felelősségteljesen gondolkodó hívtől, mert az új esztendő el fogja hozni az egyesülési folyamat lezárását. Az új év nyarára terveztük, a két egyház f. hatóságai, a beteljesülést, a Magyar Unitárius Egyház létrejöttét, az azt szentesítő Alaptörvény életbe léptetését egy Kolozsváron tartandó ünnepi zsinat által.

Az új év másik, szintén összefogást, közös gondolkodást igénylő ténykedése a visszakapott egyházi ingatlan jövőnk biztosító hasznosításának a megtervezése. Közben pedig ugyanilyen fontos kell legyen a gyülekezeteink életének irányítása: sokkal több rendezvényt remélünk, a hagyományos ünnepeink mellett minél jobban mutassuk meg magunkat, hogy „látva lászanak”, hogy az új egyházi törvény történelmi igazságtétele által visszakapott minősítésünknek maradéktalanul megfeleljünk új helyzetünkben a nemzet, a társadalom elvárásai, és sokkal inkább a lelkiismeretes munkánkra váró és vágyó híveink elvárásai. Ehhez kérjük és elvárjuk szerte az országban minden hívtől az odaadó támogatást, minden ügyért való lelkesedést és áldozathozatalt.

Adjon az Isten egyházunk minden tagjának erő, egészséget, álmaiknak, terveiknek boldog beteljesülését, eredményes, sikeres munkát. A gondviselő Isten áldása legyen templomainkon, imaházainkon, lelkesi és családi hajlékokon, vezetettek és vezetőkön, egész népünkön, nemzetünkön. Befejezésül álljon itt Tompa László székelyudvarhelyi költő biztatása:

*Várjuk talán, hogy más segítsen?  
Tudd meg, ... nincs segedelmünk  
Magunkon kívül, csak az Isten!  
Ránk csak az Ő szent napja süssön -  
Már belül is remény melenget.  
A földet bizakodva szántjuk -  
S nem kérünk ennél más kegyelmet.  
Mi többet úgy se várhatunk itt - :  
Amit nekünk a jó nap érlel,  
Amit a rögből ki-kiküzdünk  
Feszülő karunk erejével.\*\*  
Bort! Búzá! Békességet!*

Atyafiságos tisztelettel és köszöntéssel:

*Elekes Botond főgondnok,  
Balácsi László mb. püspök-főjegyző*

\* Tompa Mihály: *Az esztendő végén*

\*\* Tompa László: *Őszi szántás székely hegyek alatt*

## UNITÁRIUS ÉLET • A MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZKERÜLET LAPJA

Megbízott szerkesztő k:  
Balácsi László, Gazdag Árpád,  
Kászoni József, Retkes Attila  
Tördel szerkesztő :  
Gazdag Árpád

Szerkesztő cég címe:  
1055 Budapest, Nagy Ignác u. 2-4.  
Telefon/fax: 311-2801  
unel@unitarius.hu  
Index: 25 852

Terjeszti, felelős kiadó:  
Magyarországi Unitárius Egyházkerület  
HU ISSN 0133-1272

Elfizethető lelkészi hivatalokban  
vagy csekken.

Bankszámlaszám:  
11713005-20011631  
Egyes szám ára: 400 Ft  
Évi előfizetési díj: 2400 Ft

Nyomda: Cerberus Kft.  
1066 Budapest, Lovag u. 14.  
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Kéziratokat nem küldünk meg  
és nem küldünk vissza.  
A folyóiratban megjelenő írások  
nem feltétlenül tükrözik  
a szerkesztő cég álláspontját.

Következő lapzárta:  
2012. február 10.



## Amilyen az adventi várakozásod, olyan lesz a karácsonyod

A templomunkban, a Margareta Családos Egyesülettel együtt tartott Mikulás-járás elmé-nye sokáig megmaradt a jelenlévők életében, nem csak a (több mint félszázat ajándékoztunk meg) gyermekekében, hanem a bennük gyönyörködő szülők, nagyszülők, vendégek életében is, ami erőt adott a lelkesedéshez, a karácsonyi ünnepre készülődéshez.

Számunkra az a kép nagyon szívmenget, amikor Dorka Lili, kétéves unokánk leül az úrasztala mellé a dobogóra Mikulás-sapkával a fején, és néz a messzeségbe (kamerába) hüvelykujjával a szájában (a helyi tévé kétszer is bemutatta). Senki nem küldte nem ültette oda, a nagy gyermekzsibongásban, az ajándékosztáshoz való felsorakozásban nem vett részt. Így „gondolta” várni a Mikulást és az ajándékozást.

A gyermekek igazán tudnak várni, sokszor még a mi várakozásunkat is tartalmasabbá, szebbé, leleményesebbé, élménykeltőbbé tudják varázsolni. Mintha tudnák, de inkább ösztönösen érzik, hogy a beteljesedés a várakozás mélységétől, színtességétől függ. A karácsonyvárás is gyermeklélekkel az igazi, az biztosítja az örömteli beteljesedést mindenféle körülményben. Mura-közy Gyula így fogalmazza ezt meg, miután verse első részében arról ír, hogy mi minden vehet árnyékot a bethlehemi jászolbólcsre karácsonyvárásokban:

*...S valaki jött még. Kicsi, önfeledt,  
ragyogó, csöppnyi, kétéves gyerek,  
S Jézusra tisztán, halkán ránevet...*

*És nevetését az éjjel beissza,  
ezer sugárban, fényben küldi vissza,  
s Karácsony-est tett, fényes, zengő, tiszta.*

*Az angyal mosolyog. A jászol körül  
glóriás titok szent, nagy fénye ül.  
Angyalszó zendül távol, messziről.*

*Mert a karácsony nem hagy el soha!  
Bűnben és ködben mégis visszahozza  
a kisgyermek tiszta mosolya!\**

\* Karácsonyi legenda

Néhány ismerős alkotó karácsonyt váró és ünnepet megszentelő gondolatát, élményét szeretném idézni.

Rónay György költő így ír: „Megvallom, néha én is úgy érzem, hogy egyáltalán nincsenek többé a régi értelemben érvényes érveink. Van viszont, minden érvnél érvényesebben, ez a 'született kicsinyded Jézus'. Ez a Gyermeke, aki fázik, akinek egy árva rongya sincs, aki mindent tőlünk vár, mindenét tőlünk várja. Akit az öledbe kell vened. De csak úgy veheted az öledbe, ha lehajolsz hozzá. A kicsinységig kicsinyedve, hogy az öledbe vehesd, a karjaidba. Egyebünk nincs. Csak ez a meztelen Gyermeke, akit fel kell nevelni magunkban. És magunknak. A többi, édes Barátom, süket duma, szellemi zabhegyezés. De ez a Gyermeke igazság, évről évre a Szeretet születése.”

Csíkszentmihályi Róbert vallomása így hangzik: „Karácsonykor nem a három királyra szereztek gondolni, akik értékes ajándékokat vittek a megszületett kis Jézusnak. Ezen a napon az angyal szava az, ami megrendít: Békesség a földön a jóakarató embereknek.” Nem igazán zavar az sem, ha ez az egyszer bibliai örömhír bizarr fényágak között lobogó cifra gyertyák fényénél hangzik fel évről évre. Ilyenkor egy fény sugar egészen a gyermekkoromig ér, a szép ajándékok elenyésztek ugyan, de azt látom, a karácsonyesti titokzatos csillogásban együtt vagyunk, illatos a béke, biztos a jóakarát.”



Gerard van Honthorst: Pásztorok a gyermekkel



Jancsó Adrienne el adó m vészn meghatóan írja visszaemlékezéseiben:

„Az ember életének különböz szakaszaiban mást-mást jelent a karácsony. Gyermekkorom Erdélyében mindig nagy hó volt, gyönyör volt a világ, csendes, fehér, s hatéves koromig az angyal járt hozzánk. Volt is olyan karácsony, amikor láttam közeledni az égbolton, hiszen a lemen nap fényében a rózsaszín felh ket angyalszárnyaknak véltem. Jött is mindig az Angyal, mert szüleim angyali szeretete a legnehezebb körülmények között, a legnyomorúságosabb esztend kben is szép karácsonyt szerzett nekem, az egyetlen gyermeknek.

Kés bb, a háború utáni években – ugyancsak Erdélyben – már én voltam a szül , aki a két gyermek számára szintén nyomorúságos körülmények között próbált valami emlékezetes szépséget adni.

A legszebb karácsonyestéim azóta vannak, mióta hétunokás nagymama vagyok. 1981 karácsonya különösen jól sikerült. Amikor unokáinktól hazafelé ballagtunk, Zsoli\* megszólalt: „Vajon lesz-e még ilyen szép karácsonyesténk?” Pár hónap múlva meghalt. Azóta csonka karácsonyaim vannak.”

Weöres Sándor költ (akit egy id ben foglalkoztatott, hogy áttér vallásunkra) így fogalmaz:

„Számomra csak egy ember létezik: Jézus. Jézus létezik – és létezik mindazokban, akik benne és általa léteznek. Azért írok, mert jobban, pontosabban ki akarom fejezni az azonosságot Jézussal bennem és másokban. Fütyülök rá, hogy hányan olvassák, vagy hányan nem olvassák verseimet. Egyetlen célom: egy fokkal közelebb hozni a jóakarátú, érzékeny olvasót ehhez az azonossághoz, a Jézussal való egységhez.”

Tolnay Klári színészn vallomása pedig így hangzik:

„Család nélkül a karácsony nagyon szomorú, a karácsony nem az igazi család nélkül. Magányosan töltöm el a Szentestét, és azon töprengek, hogy az a sok család Európában és a keresztény világban valóban ünnepli-e, amir l ez az est szól. Sajnos, már régóta karácsony szent ünnepéb l „perzsavásárt” csináltak, ajándékozási versenyt.

Abban reménykedem, hogy lassacskán visszatér karácsony eredeti tartalma: egymás szeretete a jézusi szeretet jegyében.”

Végül álljon itt Sajó Sándor majdnem elfeleddett költ *Könyörgés Karácsony éjszakáján* cím verse:

*Én Jézusom, fehér ruhájú kis Jézusom,  
Minden gyermeké vagy, én jól tudom,  
S a te boldogságos éjszakádon  
Öröm daloljon a kerek világon.*

*De légy ma részrehajló,  
Légy egy kicsit pártoskodó is,  
Az égi csínyt Atyád megbocsájtja Neked,  
Szeresd legjobban a magyar gyermeket!*

*Lásd, Jézusom, oly gyermek e nép,  
Az apja is mind, dalolva lép  
Eke nyomába vagy éji sírba,  
tékozolva, sebgyötörten, sírva.*

*Oly tiszta, oly bolond és fehér,  
Bánata bizony szebb angyalt is megér,  
Szebb angyalt, ezüstebb csengettyűt,  
S képeskönyvébe aranyabb betűt!*

*Lásd, Jézusom, oly árva e nép,  
S a gyermeke a legszomorúbb kép,  
Aludni kellene a habos párnán,  
S taszigálják a föld vásárán!*

*Kék szeme démont, pokolt tanul,  
S oly űzött, mint hóban a nyúl.  
Ő a Te szegény kis komolyod,  
Neki add a legszebb mosolyod!*

*Én Jézusom, bethlehemi kis Jézusom,  
Rá sokat gondolj a hófehér úton,  
Vigyél neki szabad mezőket,  
Magyar dalokkal zengedezőket,*

*Szabad Kárpátot, székely falut,  
Meleg szobát, szentképes falút,  
Szelid királyt, aki jóban van vele,  
S álmot is, mely hosszasan feled.*

*Én Jézusom, fehér ruhájú kis Jézusom,  
Minden gyermeké vagy, én jól tudom,  
De neki alig fénylett még Karácsony,  
Engedd, hogy egyet ő is lásson.*

*A más gyermeke oly játszva fut,  
S neki oly hosszú még az út,  
Alig élt, s már annyit temetett,  
Szeresd legjobban a magyar gyereket!”*



\* Jékely Zoltán neves költ - A szerz megjegyzése.

# Meghallgattál engem!

avagy a reformáció lelki értelme



„A jámborok felszabadítása, a gonoszok megsemmisítése, valamint a vallás elveinek visszaállítása végett korszakról-korszakra megjelenek Én.” Bhagavad Gítá 4,8.

„2. Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet? Távolság van tőlem a segítség, pedig jajgatva kiáltok!

3. Istenem! Hívlak nappal, de nem válaszolsz; éjszaka is, de nem tudok elcsendesedni.

4. Pedig te szent vagy, trónodon ülsz, rólad szólnak Izráel dicséretei.

5. Benned bíztak őseink; bíztak és te megmentetted őket.

6. Hozzád kiáltottak segítségért, és megmenekültek; benned bíztak, és nem szégyenültek meg.

7. De én féreg vagyok, nem ember; gyaláznak az emberek, és megvet a nép.

8. Gúnyolódnak rajtam mind, akik látnak, ajkukat biggyeszti, fejüket csóválják:

9. Az Úrra bízta magát, mentse hát meg őt; szabadítsa meg, hiszen kedvelte!

10. Te hoztál ki engem az anyám méhéből, és biztonságba helyeztél anyám emlőin.

11. Már anyám ölében is rád voltam utalva, anyám méhében is te voltál Istenem.

12. Ne légy tőlem távol, mert közel van a baj, és nincs, aki segítsen.

13. Hatalmas bikák vettek körül, bekerítettek a básáni bivalyok.

14. Feltátották rám szájukat, mint a marcangoló, ordító oroszlán.

15. Szétfolytam, mint a víz, kifickámodtak a csontjaim; szívem mint a viasz, megolvadt belsőmben.

16. Torkom kiszáradt, mint a cserép, nyelvem az ínyemhez tapadt, a halál porába fektettél.

17. Mert kutyák vettek körül engem, a gonoszok bandája kerítette be; átlukasztották kezemet, lábamat.

18. Megszámlálhatnám minden csontomat, ők pedig csak bámulnak, néznek rám.

19. Megosztoznak ruháimon, köntösömre sorsot vetnek.

20. Ó, Uram, ne légy távol; erősegem, siess segítségemre.

21. Ments meg engem a fegyvertől, életemet a kutyák hatalmából.

22. Szabadíts meg az oroszlán szájából, és a bivalyok szarvai közül, engem nyomorultat.

Meghallgattál engem!”

A 22. zsoltár els részét olvastam fel, de nem a Bibliából. Ezt a zsoltárt ebben a formában nem fogjátok megtalálni egyetlen bibliafordításban sem.

A 22. vers a Károli Gáspár féle Bibliában így hangzik: „Ments meg engem az oroszlán torkából, és a bivalyok szarvai közül hallgass meg engem.”

Egyes bibliafordítók itt megjegyzik lábjegyzetben: ennek semmi értelme.\* A többiek meg egyszer en kihagyják az utolsó három szót.

A felolvasott fordítás Erich Fromm pszichoanalitikus orvostól származik. Így fordítja: „Szabadíts meg az oroszlán szájából, és a bivalyok szarvai közül, engem nyomorultat.” Egy újabb sorban pedig beszúrja: „Meghallgattál engem!”

Majd megmagyarázza: a hitét veszített ember kétségbeesett vívódásában eljut egy pontig, ahol átél egy belső változást, a szorongást átörök megkönnyebbülés katartikus élményét, és ezt fejezi ki ez a mondat: „Meghallgattál engem!”

Így érthető, hogy az utána következő versek az ellenkező hangvételbe csapnak át, a megnyugvást és az örömet fejezik ki:

„23. Hirdetem nevedet testvéreimnek, dicsérlek a gyülekezetben.

\* William Oscar Emil Oesterley (1866–1950) a Church of England teológusa, 1926-tól a londoni King's College héber nyelv és az Ószövetség tanára. Az fordításáról lehet szó Erich Fromm végjegyzetében. Az ominózus mondat múlt ideje és a szövegkörnyezeti eltér nyelvtani stílusa miatt okozott fejtörést a fordítóknak. Erich Fromm: *Ohyanok leszte, mint az Isten*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996., 149-151. old.

24. Kik az Urat féltitek, dicsérjétek őt! Jákób utódai mind dicsőítétek őt! Rettegjétek tőle Izráel utódai mind!

25. Mert nem veti meg, és nem utálja a nyomorult nyomorúságát; nem rejti el orcáját előle, segélykiáltását meghallgatja.

26. Rólad szól dicséretem, a nagy gyülekezetben teljesítem fogadalmaimat az istenfélők előtt.

27. Esznek az alázatosak és jóllaknak, dicsérik az Urat, akik őt keresik. Szívetek legyen vidám mindenkor!

28. A föld határáig mindenkinek eszébe jut az Úr, és megérnek hozzá, leborul előtte mindenféle nép.

29. Mert az Úr a királyi hatalom, ő uralkodik a népeken.

30. Csak előtte borulnak le a földi hatalmasságok; térdet hajt előtte minden halandó, aki nem tudja életét megtartani.

31. Az utódok szolgálják őt, beszélnek az Úrról a jövő nemzedéknek.

32. Jönnek és a születendő népnek hirdetik majd, hogy [ő alkotja]!”

Az evangéliumi tudósításokból következtethet en ezt a zsoltárt idézte Jézus a kereszten.



Peter Paul Rubens és Jan Boeckhorst: A zsoltáréneklő Dávid király, 1616

Mikor legutóbb beszéltem e helyről, tavaly augusztusában, Dávid Ferenc volt a témám és az általa elképzelt reformáció lényege. Megpróbáltam bemutatni mit jelent ez a folyamat, milyen társadalmi, filozófiai és filozófiai jelenségek idézik el. Ugyanakkor arról is beszéltem, hogy ez a szellemi forradalom napjainkig tart.<sup>1</sup>

A helyzet úgy hozta, hogy ezúttal épp most, a reformáció emléknapján kaptam újabb felkérést a szószéki szolgálat elvégzésére. Mai előadásomban tehát az egy évvel ezelőtt felvetett gondolatot szeretném feleleveníteni, és további meglátásokkal, gondolatokkal kifejtetni.

Amint többen figyelhetek rá, elmélkedésem alap gondolatát a Bhagavad Gítából választottam. A Gítá, magyar fordításban: az Úr Éneke, India történelmi eposzának, a Mahábháratának része, és kifejti a jóga filozófia lényegét. Két szempontból is fontos ez az idézet számunkra: az indiai vallásfilozófiában összeolvad a teológiai és filozófiai gondolkodás abban a felismerésben, hogy Brahma, a világlélek, és az egyéni lélek azonos: egy és ugyanaz.<sup>2</sup> Ez számunkra, egység hívek, azaz unitáriusok számára különösen jelentőséggel bír. Másik gondolat, amiért fontosnak látom ezt az idézetet: a jóga filozófia a vallásos világ korszakairól beszél.<sup>3</sup>

Most nem elemzem azt, mit jelentenek a hindu filozófiában ezek a korszakok. Arról szeretnék beszélni inkább, hogy mit jelentenek egy nyugati, egyrészt keresztény hagyományban, másrészt tudományos világszemléletben felnevelődött ember számára. Az egység előbb említett gondolata ugyanis és a szellemi fejlődés korszakaiban való gondolkodás az egyik alapfeltétele annak, hogy a mai ember meg tudja érteni a reformáció jelenségét.

Dávid Ferenc ezzel kezdi a bibliáról szóló mondatát: „Mindenféle tudományban és mesterségben hogy mi a lényeg és miben áll az egész mesterség: míg ezt meg nem magyarázzák a tanulóknak – és mintegy kézen fogva egyenes úton rá nem vezetik őket, hogy annak a tudománynak igazi fundamentumát megértsék – addig soha igazán meg nem tanulhatják, és azt a célt meg nem érthetik, melyre nekik első sorban nézniük, és tudományukat meghatározniuk kell.”<sup>4</sup>

Minden tudománynak megvan a maga fogalomtára és nyelve, amelyen az ember kifejezi az élet bizonyos területén szerzett tapasztalatait. Így megvan például a matematikának, a biológiának, vagy a közgazdaságnak a nyelve, amelyet az ember ért igazán, aki az illető tudományban járatos. Így az azonos területen képzett szakemberek képesek úgy eltársalogni egymással, hogy abból egy kívülálló egy árva szót sem ért – annak ellenére, hogy az illetők magya-

ruk beszélnek. És ezt hajlamosak vagyunk természetnek venni, megilletve hallgatni, és nagy tisztelettel adózni a beavatottak világának. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy ez nem a mi világunk, és nem fordul meg fejünkben, hogy elvileg létezik egy nyelv, amit így hívunk: halandzsza.

Egyik unokatestvérem Ausztriában él. Kislánya talán két éves volt, amikor kiköltöztek, akkoriban tanult beszélni. Mikor a határánál ellenőrizték őket, az osztrák határőr kedvesen hozzáhajolt és mondott neki valamit németül. A kislány meglepődött – és bizonyára meg is rémült, hiszen érezhette a szüleitől az izgalmat – és elkezdett halandzsáznival... németül. „Szörnyen éreztem magam” – mesélte az unokatestvérem.

Miért halandzsázik az ember? A megfelelés kényszeréből, hogy elfogadják, hogy szeressék, hogy olyan „image”-t mutasson, ami az „aktuális” értékrendnek megfelel: amit a világ elismer, és jutalmaz. Tulajdonképpen faragott képet csinálunk így önmagunkból... És leborulunk a faragott képek előtt.

Minden tudományos nyelven lehet halandzsáznival, mert minden tudományban fennáll a veszélye annak, hogy szem elől veszítjük a célt. Érvényes ez a konkrét természettudományokra is, ahol kézzel fogható, érzékeinkkel letapogatható valósággal állunk szemben. Fokozottabban érvényes a humán tudományokra, a művészetek nyelvére, és első sorban a szellemi-lelki tudományokra. Ha az ember erre a területre akarja alapozni életét, és csak a halandzsázzal látja benne, akkor könnyen megtörténhetik, hogy homokra építi házáat.<sup>5</sup>

Nemrég egy pszichoanalitikus konferencián voltam, és egy esetről volt szó: a tehetséges, intelligens színész páciens heteken keresztül magával ragadó módon, zseniális történeteivel szórakoztatja a terapeutáját, majd egyszer elhallgat, magába roskad, és elpanaszolja: mindezt csak színjátéknak érzi. Valami lényeges hiányzik.

Halandzsázik az ember akkor is, ha nem veszi észre, hogy megváltozott körülötte a világ. A kultúra folyamatos fejlődésben, megújulásban van. Ez a fejlődés bizonyos szakaszokból, korszakokból áll. Egy-egy korszak végét az erkölcs átértékelése jelzi. Ilyenkor az ember elbizonytalanodik, mert érzi, hogy az értékrend, amit egész lényével képvisel már nem érvényes. Érzelmi megnyilvánulásai nem találnak visszhangra, a szavak megüresednek.<sup>6</sup> Az ember kezdi elveszíteni hitét a társadalomban, az életben, eluralkodik az általános nyugtalanság.

5. Utalás Máté 7,24-26-ra. A szó tartalmáról lásd János 1,1: „Kezdetben volt a szó, a szó Istennél volt, és Isten maga volt a szó.” Patanjali, a jóga filozófia szerzője beszél a szavak „igazság-tartalmának” elvesztéséről. Julian Huxley evolúcionista biológus szerint: az istentiszteletben a tartalom elvesz a „halandzsázzal gyerekes örömeiben” („gorgeous dressing up and mumbo-jumbo” - *Religion without Revelation*). A lélektanban Feldmár András mutat rá a jelenségre: „a pszichológia színészképzés”.

6. George Steiner: Korunkban „a legdrámaibb változás a tudattalanig ható belső beszéd” jelentőségének csökkenésében figyelhet meg, ami együtt járt a külső beszéd mennyiségének megnövekedésével” (K. váry Zoltán: „Nyelvhasználat, szublimáció és szelf-kohézió a kreatív tevékenységekben és a terápiás folyamatban”, in *Lélekelemzés*, 2011, VI. évf. 1. szám 109. old.)

1. Lásd: „Igazság, szabadság, lélek”: Unitárius Élet, 2010. július-augusztusi szám, 8. old.

2. Baktay Ervin: *Diadalmas jóga*, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 55. old.; valamint részletesen elemzi Huston Smith: *World Religions*, Harper San Francisco, 1991., 21, 30, 60, 42. oldal.

3. Lásd a Bhagavad Gítában

4. Dávid Ferenc: *Rövid útmutatás*, 3. old, in: *Dávid Ferenc a megfeszített Jézus Krisztus szolgája*, Gazdag Árpád, 2010.



Az ókorban és középkorban lezajlott vallásos változások eltt és folyamán is ezt tapasztaljuk. Az akkori viszonyokra jellemző az élet értékét veszítette, és a hozzá való ragaszkodás megvetéssel találkozott. A társadalom egyensúlyát biztosító tekintélyek elvesztették a tömegek bizalmát. A vezető múlt szeszélyeik irányították (ld. Caligula, Nero, ill. VIII Henrik), az erkölcsi tekintély, a vallás képviselőinek, a lélek orvosainak halandzsái és rítusai pedig szemfényvesztésnek tntek.<sup>7</sup>

Már semmi sem szent. A társadalomban eluralkodott az agresszió, és ezzel együtt a félelem. A félelem fegyverkezést, a fegyverkezés újabb agressziót szül, amely így mintegy ördögi körként önmagát gerjeszti, és hullámokban vonul végig a civilizáción. (A reformáció idején egész Európa lángba borult, parasztfelkelések robbannak ki, ld. Dózsa György.) Az emberi erények, a becsület, igazság küls ségekben, formalitásokban, címekben és rangokban léteznek: és míg ezek nyilvánosan rituális hajbókolást váltanak ki, addig az emberek a hétköznapi életben az erényt cinizmusmal vetik el, és a kétes módon megszerzett anyagi élvezetnek hódolnak.

Két probléma válik akuttá így: az anyagi és a szellemi természetének, illetve a tekintélytisztelt és a szeretet érzéseinek összeütközése.

7. „Eretnekeknek tart [a pápa] azért, hogy nem akarunk többé hinni a lényegben, személyben, természetekben, megtestesülésben és egyéb szemfényvesztésben: a 'communicatio idiomatum'-ban, 'relatio'-kban, 'notiovalitas'-ban, amikben követeli, hogy higgyünk.” (Dávid Ferenc, I.m. 13. oldal) A „szemfényvesztés” szó találóan fejezi ki a valóság ösztönös érzékelésének elvesztését. (V.ö.: „A test lámpása a szem. Ha azért a te szemed tiszta, egész tested világos lesz.” Máté 6,22)

A szellemi forradalom olyan, mint egy vajúadás, ennek folyamata a kultúra életének egy bizonyos szakaszára jellemző, de ugyanakkor egyéni sorsokra is. Sorsokra, amelyek összefognak a társadalom sorsával, így az történetük szemlélteti azt a folyamatot, amely lezajlik a társadalomban.

A reformációt általában onnan számítjuk, hogy Luther Márton kiszögezte a 95 tételt a wittenbergi vártemplom kapujára. Ez valószínű, hogy csupán legenda, a valóságban nem történt meg, viszont kevésbé ismerjük azokat az eseményeket, amelyek e jelképes cselekedet háttérében lezajlottak.

Lássuk hát Luther Márton életét!<sup>8</sup>

Martin Luder kilenc testvére között nyolcadikként született, egy viszonylag jobb módú családban. Apját, aki kohómester egy rézbányában, az életrajzi beszámolók nyersnek, szigorúnak, hirtelen haragúnak írják le. Anyja istenfélő, és gyerekeivel ugyanilyen szigorú. „Szüleim a megfélemlítést is igénybe véve, a legszigorúbb fegyelemben tartottak” – írja visszaemlékezéseiben Luther. Otthonukat egyszer ség jellemezte, amelyben a szigorúság mellett nem sok hely maradt a vidámságnak, így a kis Márton számára valószínűleg elmaradtak a gyerekkor örömei. Maga meséli: egyszer apja olyan kegyetlenül elverte, hogy elmenekült otthonról, és csak hosszas kérés után volt hajlandó visszatérni. Máskor anyjától kapott súlyos verést egy jelentéktelen dolog miatt. De ugyanez a bánásmód volt jellemző az iskolai nevelésre is az Észak-Németországi Mansfeldben, amelynek elemi iskolájá-

radtak a gyerekkor örömei. Maga meséli: egyszer apja olyan kegyetlenül elverte, hogy elmenekült otthonról, és csak hosszas kérés után volt hajlandó visszatérni. Máskor anyjától kapott súlyos verést egy jelentéktelen dolog miatt. De ugyanez a bánásmód volt jellemző az iskolai nevelésre is az Észak-Németországi Mansfeldben, amelynek elemi iskolájá-

8. Forrásaim: www.lutheran.hu; Wikipedia; New Advent: The Catholic Encyclopedia; Juhász István: Egyetemes egyháztörténet.



Id. Lucas Cranach: Luther 1529-ben



Id. Lucas Cranach: Luther Márton szülei, Hans és Margarethe Luther 1527-ben. Id sebb Lucas Cranach (1472-1553) a szászországi választófejedelm udvari festője volt. A német hercegekről és a protestáns reformáció vezetőiről készített reneszánsz festményei által vált ismertté. A protestánsizmus ügyének lelkes támogatója és Luther Márton közeli barátja. A mellékelt portrét fia készítette 1550-ben.

ban a kis Mártont egyetlen délelőtt tizenötször büntették meg.

14 éves korában kerül a magdeburgi iskolába, ahol a kor szokása szerint koldulni küldték, hogy a mindennapi kenyeret megszerezze. 18 éves korában, 1501-ben az erfurti egyetemre iratkozik be, ahol apja akaratának megfelelően jogi, és emellett filozófiai tanulmányokat folytat. Németországban akkoriban a legnagyobb tekintélynek örvendő filozófus, Bartolomeus A. Usingen, egy ágostonrendi szerzetes volt a tanára. (Luther Márton egy levelében elsőnek nevezi a teológusok és filozófusok között.)

A mindvégig kitartó, és jogi tanulmányai végén járó Luther életében ekkor egy váratlan, és sokak számára érthetetlen fordulat következik be: beáll ágostonrendi szerzetesnek. Életrajzírói két megrázó eseménnyel hozzák a lépését összefüggésbe: 1505 augusztusában, úton hazafelé egy nagy viharba került, és egy villám közvetlen közelében csapott le. Félelmében a bányászok védőszentjéhez könyörgött: „Szent Anna, segíts! Ha élni hagysz, szerzetes leszek.” Apjának küldött későbbi levelében azt írja: „Olyan halálfélelem vett rajtam erőt, hogy önkéntelen és kényszer esküt tettem.” Más alkalommal úgy vall, hogy az otthoni kegyetlen bánásmód vette tőle erre a lépésre.<sup>9</sup>

1507-ben szentelték pappá, a következő évben pedig a wittenbergi egyetemre kerül tanárnak. Ez az intézmény akkor létesült, Németország egyik elmaradott, izákoságáról elhíresült tartományában. Luther filozófiát és dialektikát tanított, közben folytatta teológiai tanulmányait Staupitz János dékán, gyóntató atyja vezetése alatt.

1510 körül Rómába utazik, és a zarándokok szokása szerint részt vesz a vezeklésben. Hason csúszott fel a Laterán szent lépcsőin, hogy megbocsánatot szerezzen magának és rokonainak. Későbbi visszaemlékezéseiben így ír erről: „Rómában eszeveszett szent voltam, minden kolostoron és szakadékon keresztül szaladtam, s elhittem mindent, amit ott összehazudtak nekem. ... sajnáltam, hogy atyám és anyám még él, mert kiszabadíthattam volna őket a tisztító szőlőből.”

9. Egyes életrajzírók említést tesznek egy második eseményről is: ebben az időben halt meg egy közeli barátja, aki egyesek szerint villámcsapás következtében, mások szerint párbajban vesztette életét.



San Giovanni in Laterano

miséimmal és más kiváló tetteimmal és imádságaimmal.”

Közben pedig felháborította az erkölcsi hanyatlás, amivel a szent városban találkozott. Wittenbergbe való visszatérése után gyorsan emelkedett a ranglétrán. A teológia doktorává léptették elő, tizenegy kolostor felügyeletét bízták rá, és rendszeresen prédikált a városi plébániatemplomban.

Katolikus életrajzírói szélsőséges magatartását emelik ki. Állandó bűntudat, halál- és az elkárhozástól való félelem gyötörte. Hol mellesleg a kolostori elírásokat, hol szigorúbb penitenciát ír elő azoknál. Naponta többször gyón, éhez, sanyargatja önmagát. Leírják, hogy rendkívüli önsanyargatása miatt egy alkalommal öt hétig nem tud aludni.

Gyóntatóatyja hiába oldozza fel, az „ego te absolvo” nem könnyítnek lelkiismeretén. A legreménytelenebb bűnösnek érzi magát a földön, kétségbeesésében megvan a gyzés, hogy számára nincs bocsánat. Gyölöli az Istent, akit csak bűntet hatalomnak lát, és kész ölni is azért, hogy a pápai tekintélynek érvényt szerezzen.

A fordulat saját bevallása szerint akkor következett be (egyek kutatók szerint 1518-ban), amikor egy alkalommal egyetemi előadására készülve a wittenbergi kolostor toronyszobájában a Rómaiakhoz írt levél első részének 17. versén elmélkedett: „Mert az Istennek igazsága jelentetik ki abban hitből hitbe, miképpen megvan írva: Az igaz ember pedig hitből él.” maga jegyezte fel későbbi emlékezésében, hogy milyen nehézsége volt a vers értelmezésénél: „Éjjel és nappal töprengtem, hogy megértssem a szavak kapcsolatát, amikor egyszer kezdtem megérteni, ... hogy az Evangéliumban Istennek az az igazsága jelentetik ki, ... amely által az igaz ember él, ... azaz hitből. Itt egyszerre úgy éreztem, mintha újjászülettem és nyitott kapukon át a mennybe léptem volna.”



Tehát magyarul: nem arról van itt szó, hogy az isten igazságos, hanem arról, hogy az ember *hitből él*. Nem az anyagi külső ségekbe, a tekintélybe vetett, hanem egy belső hitből. Ez Isten *igazi* igazsága és ebből fakad igazságossága! – ismeri fel Luther.

Megtörtént tehát a történelmi áttörés a belső pokol és menny között: a katartikus tapasztalat, valamint annak értelmezése. Ettől kezdve Luther Márton elvetette a külső ségeket: a pápai tekintélyt és hatalmat, a megbocsátó cédulákat, a papi büntetést és hierarchiát. Kialakult az új írásmagyarázat: tanította, hogy a szentírásnak lelki értelme van, és ezt az ember képes felismerni és megérteni.

Luther Mártont a pápa kiátkozta, de az átoknak nem várt következménye lett: a világi hatalmak Luther pártjára álltak, és nagy tartományok szakadtak ki az egyházból.

\* \* \*



Luther követ je lett többek között Dávid Ferenc is. Filozófiáját az anyagi és a lelki kettősségére építette, és hirdette a kettő megkülönböztetését. Ennek alapján próbálta felállítani a szentírás lelki értelmezésének szabályát. A „lelki értelem” egész mélyén végighúzódik. Ebből szeretnék néhány érdekes példát kiemelni.

Említi, hogy az Ószövetségben különböző rituális szabályok vannak, mint például az, hogy gyapjú, len vagy kenderfonalat nem szabad összeszöni, kétféle magot nem szabad egy földbe vetni, kétféle barmot egy igába fogni, új posztót a régi szövethez foltozni, vagy a régi oltárhoz új köveket faragni. Ezeknek a szabályoknak a gyakorlatban semmi értelme. Mindezeknek tehát lelki értelme van, szögezi le Dávid Ferenc, és így magyarázza: ezek azt bizonyítják, hogy az anyagi és lelki értelmet nem szabad összekeverni, az anyagi értelmezést el kell vetni, hogy a lelki értelem megvalósulhasson.<sup>10</sup> Azt az élményt pedig, amit az ember a lelki értelem felismerésekor tapasztal, Dávid kulcsának nevezi.<sup>11</sup> (Ez nyitja a szentírás titkát.)

Másik tétele elméletének: a lelki értelem Jézus Krisztusban ölt testet. „A Krisztus” olyan fogalom, amelyet Dávid Ferenc gyakorlatilag a lélek jelképeként használ. És tanítja: a Krisztust – azaz a lelket – ki kell szabadítani az úrvacsorai kenyérből, a ceremóniákból, és egyéb sákrámentumokból, amelybe a vallásos babona t belezárta. Ezeket a szentségeket Jézus Krisztus koporsójának nevezi.

Mikor a könyvét átírtam, a rendkívül bonyolult eszme-futtatás mögött újabb és újabb érdekes gondolatokra találtam. Nemrég arra figyeltem fel, ahogyan a teremtés történetéből ezt a verset magyarázza: És mondá az Úr: legyen világosság! Ez a vers a Krisztusra utal, mondja Dávid Ferenc, hiszen általa lett világosság.<sup>12</sup>

Ezt megelőző vers vége így szól: „Isten lelke lebegett a vizek fölött.” Az előző értelmezésből az is következik, hogy Isten lelke „a Krisztust” is jelenti.

Mikor ezt az eszme-futtatást olvastam, egy érdekes felismerésre jutottam. Ugyanis, ha a lélekelemzés elméletét ismerjük, akkor itt, az univerzumi állapotának leírásában, nem egyebet látunk, mint az ókori ember úni „mélylélektani” vízióját: a víz ugyanis köztudottan a tudatalattit, a folytonosan hullámozó érzelmek tengerét jelképezi, míg a lelket az öntudattal szoktuk kapcsolatba hozni, amely – most már érthető – „lebeg” a „vizek”, az érzelmek tengere fölött.

Érdekes helyzet alakult ki korunkban. Egyfelől ott a hagyományos keresztény teológia, amely tanítja, hogy Isten lélek és szeretet, és ott van valahol az ismeretlenben. Másfelől pedig ott a lélektan tudománya, amely ezt megcáfolva a lelket tanulmányozza...

A 19-20. század fordulóján Sigmund Freud és az általa alapított mélylélektan újra felfedezi azt, amit a vallásfilozófia évszázadok óta jelképesen tanított. Freud a vallást az emberiség neurozisének tartja, és

az isten-hitet az apa-komplexussal hozza összefüggésbe. Azt állítja: isten a belső váltá vált apai tekintély. Freud felismeri és nevet ad a felettes énnnek, továbbá felismeri a tudatalattit: az ösztön-ént, és a kettő közötti drámai feszültségben „lebeg” ego-t.

Jung behatóan tanulmányozza a vallásfilozófiát, és kijelenti: minden vallásos jelenség – így a vallásfilozófia is – a lélektan hatáskörébe tartozik. Szerinte a vallásos ceremóniák a jelképekkel való érzelmi azonosulás által a belső szellemi fejlődést, a gyógyulást, az úgynevezett én-integrációt segítik elő, a szentháromság dogmája pedig nem egyéb, mint ennek az egyesítő folyamatnak az elmélete.

Amint említettem, a reformációt köztudottan attól a mozzanattól számítjuk, amikor Luther Márton kiszögezte a 95 tételt arra a bizonyos kapura. Erre állítólag semmi bizonyíték nincs, tehát valószínűleg a hagyomány költötte. Ez viszont egy újabb bizonyítéka annak, hogy a dolgok megismélednek. Megtörténik egy nagy belső változás, és – habár egy másik szinten – de a régi tudatlanság továbbra is megmarad: az ember továbbra is a külsőségekben látja a lelket, és a szellemi élet lényegét. Így a történelem megmagyarázására is kénytelen kitalálni egy külső eseményt, és ezzel pótolja, „rejtő véka alá” azt, amit továbbra sem ért – mint a fordítók a 22. zsoltárt.

Elgondolkodtam a napokban: érdekes, hogy a reformáció ünnepét a halottak napja követi. Egyik nap fő témája a szellemi forradalomról szól, amelyben a lelket felszabadítjuk a tárgyak és tekintélyek alól. Másnap pedig kimegyünk a temetőbe, hogy kifejezhessük szeretetünket szüleink sírjánál...

Egy nagyon idős párt láttam múlt héten a Farkasréti temetőben: mindketten mankójukra támaszkodtak az út szélén. Elnéztem rájuk, amint két árva gyermekként ott álltak virággal a kezükben, elszorult bennem valami, és elgondolkodtam: csak ennyi marad az embernek? Egy tenyérnyi föld, egy kis, amit néha megsimogathat? Hosszas töprengés után azt gondoltam: nem! A szeretet, amit kaptam, amit fel tudok idézni, tulajdonképpen én vagyok. Az a szeretet pedig, amit nem kaptam meg, ami ezen túl van, amit csak *elképzelni tudok*, szintén én vagyok!



„Minthogy tudni szeretnétek, hogy pecsétem jól sikerült-e, elmondom, milyen gondolatokat akartam pecsétnyomómon, teológiám ismeret jegyén megmintázni. Benne kellett lennie első sorban a keresztnek: fekete kereszt a szívben, amelynek természetes színe nek (piros szív) kellene lennie, hogy állandóan emlékeztessen a Megfeszítettbe vetett hit boldogító hatalmára, mert akkor leszünk igaz emberek, ha szívvel hiszünk. Ez a kereszt fekete ugyan, megöl és fájdalmat okoz, de meghagyja a szívet eredeti színében, nem semmisíti meg a természetet, hanem életben tartja... Az ilyen szív fehér rózsán pihen. Azt jelenti ez, hogy a hit örömet, vigasztalást és békeséget terem, tehát viruló fehér rózsákon vezérel bennünket. Nem úgy adja a békét és örömet, mint a világ! Ezért kell fehérnek és nem pirosnak lennie a rózsának. Mert a fehér a lelkek és az angyalok színe. Ez a rózsza égszínkék mezőben virul, mert az ilyen lelki és hitbéli öröm az eljövendő öröm előhírnöke már most, a hitben élve és reményességben hordozva. De még nem az igazi öröm. Ezt a mezőt aranygyűrű veszi körül. Az ilyen boldogság ugyanis örökké tart a mennyben, nincs vége, drágább minden örömnél és vagyonnál, ahogyan az arany a legnemesebb és legrágább ásvány.” Luther Márton, 1530

10. Rövid útmutatás, 75., 77. oldal.

11. U.o. 65. oldal: „Senki az írást nem érti, és annak belső titkos értelmét fel nem ismeri, kinek Dávid kulcsa meg nem adatik...”

12. Rövid útmutatás, 67., 87., 88., oldal.

## Beszámoló egy teológiai hallgató tanulmányútjáról a magyar unitáriusokhoz (Budapest és Erdély), március-április 2011.

Részletek a tanulmányból



*A Hibbert Trust nagylelkű támogatásának és a Manchester Akadémiának köszönhetően meglátogathattam a magyar unitárius közösségeket Magyarországon (Budapesten) és Romániában (Erdélyben) ez év elején, március 25. és április 11. között. Az oxfordi Harris Manchester College Hibbert Trust megbízása értelmében céloom a következő volt: "tanulmányozni ezen vallásos közösségek szertartási rendjét, szervezeti felépítését és irányelveit, kapcsolatokat hozni létre a vezetőikkel és nagyvonalakban felmérni a hasonlóságokat és különbségeket a nagybritanniai unitárius közösségekkel, úgy történelmi, mint jelenkori vonatkozásban..."*

### TÖRTÉNELMI ÉS POLITIKAI HÁTTÉR

El ször egy kis történelem. A legkorábbi fennmaradt unitárius közösség a világon Erdélyben található, amely kezdeteit a reformáció korára vezeti vissza, a 16. századba. A kontinentális Európában egyedül itt élték túl az unitáriusok a reformáció és az ellenreformáció korabeli vallásos üldözéseket, abban az időben, amikor más radikális irányzatok is veszteségeket szenvedtek. Mivel magyarízható, hogy csak az erdélyi unitáriusok maradtak fenn?

Ez f ként egy 1568-ban hozott országgy lési határozatnak köszönhet , amely „a tordai országgy lési határozatként” vált ismertté, és amely vallásos türelmet és lelkiismereti szabadságot biztosított. Négy vallást ismert el és vett védelmébe ez a törvény Erdélyben: a katolikust, a reformátust (avagy kálvinistát), a lutheránust és az unitáriust. Egy unitárius püspök, Dávid Ferenc játszotta a kulcsszerepet a tordai országgy lési vitában. Szerencsére Erdély akkori fejedelme, János Zsigmond szintén unitárius volt, így az ediktum az alkotmány részévé válhatott.

Ez a fejedelem sajnos rövid idő n belül elhalálozott. Egy katolikus fejedelem követte a trónon, így rövidesen megszorításokat foganatosítottak az unitáriusokkal szemben. A kés bbi 200-300 évben – majd kés bb a kommunista rendszer alatt, amikor minden vallást korlátoztak – ezeket a kezdeti megszorításokat változó mérték üldözések követték. Ennek ellenére az er s identitástudat és a tény, hogy az unitáriusok meg rizthették Erdélyben alkotmányos létjogukat biztosították számukra a túlélést a századok folyamán.

Az erdélyi Dávid Ferenc teológiája már a korai kezdetekt l messzemen következtetéseket vont le, hasonlóképpen a modern unitarizmusig: Isten egy, nem a Háromság, és Jézus nem Isten volt, csupán ember, habár Isten legnagyobb tanítója – ezért követünk kell t, nem imádnunk.

Ez ellentétet keltett Dávid Ferenc és a többi antitritárius – f leg a szociniánusok és a Lengyel Testvérek – között, akik hirdették, hogy Jézus imálandó, isteni személy, habár nem teljesen Isten.

Megjegyzend , hogy Erdély Magyarország része volt a reformáció idején, és területét nagyrészt magyar nemzetiség népesség lakta. Az els világháború végéig Magyarország része maradt, amikor a nyugati szövetségesek Romániának ítélték oda. Ennek ellenére az ott él magyar népesség er teljes identitástudattal rendelkezik: meg rizték nyelvüket, szokásaikat és vallásukat (a reformáció kori négy bevett vallást), és mindezt olyan idő ben, amikor mind több és több román telepes jött Erdélybe. A románok most már többségben vannak és keleti ortodox vallásuk er s befolyást fejt ki. A magyarok és románok között a viszony feszült volt az utóbbi idő kben, habár számottev er feszítéseket tesznek, hogy javítsanak a helyzeten.

### BESZÁMOLÓ A LÁTOGATÁSRÓL

Utam els három-négy napját Budapesten töltöttem, a fennmaradó idő t pedig Erdélyben. Unitárius vendéglátóim nagylelk ségének köszönhet en az egyházi vezet kt l és egyháztagoktól sokat tudhatam meg ezekr l a vidékekr l. Abban a szerencsében lehetett részem, hogy körútra vittek, amelyen meglátogattam a nagyobb városokat és azokat a völgyekben meghúzódó kis falvakat is, ahol majdnem mindenki unitárius vallású. Eljutottam a gyönyör Kárpát-hegységbe, amely Erdélyt határolja. Meglátogattam a két iskolát, amelyet az unitárius egyház fenntart és a szemináriumot, ahol a lelkészeket képzik. Számos lelkésszel és egyházi vezet vel találkoztam, köztük Erdély püspökével is. Mindenütt, ahol jártam nagy-nagy vendégszeretettel fogadtak.

(...)

A magyar unitáriusok természetesen különböznek több szempontból is brit testvéreikt l. El ször is egy püspök van az egyház élén – tulajdonképpen egész mostanáig két unitárius püspök volt: egyik Magyarországon, Budapesten, másik Erdélyben. A Magyar Unitárius Egyház két része újra egyesülni fog a közeljöv ben (err l részletesebben a kés bbiekben) – így tehát csak egyetlen püspöke lesz, Erdélyben. Viszont megjegyzend ugyanakkor, hogy a püspököt választják, és csupán két terminust tölthet be tisztsé-



gében, tehát inkább moderátori mintsem püspöki vezet hivatalt lát el. Az egyházat egy tanács irányítja, amelyet bizonyos id szakra választanak, és alapvet - en protestáns elveken m ködik.

A magyar unitáriusok hitükben és vallásgyakorlatukban megmaradtak keresztényeknek, habár a kereszténység egy eltávolodott ágát képezik. Az egyházi élet magas fokon szervezett. Létezik keresztény hitvallás és káté; mindkett unitárius teológiai alapon áll. A fiatalok egy évig tanulják a kátét mielőtt konfirmációt tesznek a templomban, és csak ez után vehetnek úrvacsorát. Hitvallásuk tömör: kinyilvánítja “az egy Istenben, az élet teremt jében és gondvisel Atyában” és Jézusban, mint “igaz tanítómesterünkben” való hitet. Érdekes, hogy ez a hitvallás a szentlélekben való hitet is kinyilvánítja, de megjegyzi, hogy a szentlélek csupán az egyetlen Isten ereje.

Ami a szertartásokat illeti, a vasárnapi istentisztelet majdnem változatlan a reformáció idejétől: a legjobb protestáns gyakorlat szerinti igehirdetés képezi a központi elemét. A lelkész fekete palástban áll a magas szószéken majdnem egész idő alatt, onnan vezeti az imát, a bibliaolvasást, és hosszabb prédikációt tart (lelkészn k is vannak az egyházban). Ezt a lekiót nem követik további felolvasások, és csak a Bibliát használhatják idézet-forrásként. A templomlátogatók száma általában az egyháztagok számának egy tizedét teszi ki. Az a két vasárnapi istentisztelet, amelyen a nagyobb erdélyi városokban részt vettem 140-200 hallgatót vonzott, tehát ezek nagy gyülekezetek voltak, 2000-nél több taggal. Az úrvacsorát nagyon komolyan veszik, és egy évben négyszer gyakorolják: húsvétkor, pünkösdkor, hálaadáskor és karácsonykor. Majdnem az egész egyházközség vesz úrvacsorát, tehát két, három, s t, négy istentiszteletet is kell tartani ezeken a napokon, hogy mindenkit tudjanak fogadni. Körülbelül 130 unitárius gyülekezet van Erdélyben (majdnem annyi, amennyi nálunk, az Egyesült Királyságban), és csak kb. 110 lelkészük, tehát jóval több, mint amennyi lelkészünk nekünk van Nagy Britanniában.

Habár az ottani unitáriusok sokkal er sebbek Erdélyben, mint mi vagyunk az Egyesült Királyságban, komoly problémák elé néznek. Erdélyben az unitarizmus családi vallás, amelyet generációkon keresztül hagyományoztak: ha unitáriusnak születél annak is fogsz meghalni, így az áttérések rendkívül ritkák. Ez egyszerre er sség és gyengeség is. Van ugyanis egy központi magot képz er s közösségük, de nagyon nehéz ennek határain túl terjeszkedni.

Románia ma nagyon rossz gazdasági állapotban van – úgy t nik, a világ egyik legrosszabb kommunista rendszerét vészelte át, most pedig a kapitalizmus hasonló változatát szenved el. A legtöbb rosszul m - köd gyárat bezárták a kommunizmus bukása után, de nem pótolták ket. A mez gazdaságot sem támogatják. Az európai munkaer -vándorlás így számos fiatalalt visz ki az országból. Az unitáriusok évenként körülbelül ezer hívüket veszítik el, ez tehát 10.000-re

tehet az utóbbi évtizedben. Második probléma manapság, hogy habár a fiatalok látogatják a hittanórákat és konfirmálnak, ezután elmaradnak az egyháztól. Épp annyira benne élnek az internet-korban, mint a többi fiatal bárhol a világon, és az a véleményük, hogy az unitárius istentiszteletek unalmasak. Az id s egyháztagok, akik járnak templomba, inkább konzervatívak – különösen a falvakban – és ragaszkodnak a hagyományos formákhoz.

Az egyházi élet a történelem folyamán nagyon korlátozott volt, és ezt még megett zte a kommunista rendszer alatt elszenvedett korlátozás, amely minden egyházat érintett. Ennek ellenére úgy találtam, hogy az erdélyi unitáriusok több módon is ellenállnak a hanyatlásnak. Egyik er sségük egy er teljes lelkeszi utánpótlás. A teológiai hallgatók mindnyájan fiatalok, és alapos képzésben részesülnek. A lelkészek tudatában vannak azoknak a nehézségeknek, amelyekkel a felekezetük szembe kell nézzen, és megfelelő energiával és intelligenciával rendelkeznek ahhoz, hogy kezeljék a kihívásokat.

Hogyan fognak ezekkel a kihívásokkal megküzdeni? El ször is, az egyházi élet felélénkítésével. Továbbá, lelki és kulturális tevékenységekkel, amelyeket a gyülekezetekbe és közösségekbe igyekeznek bevezetni – valószínűleg olyan programokkal, amelyek nálunk is gyakorlatban vannak. Segédlelkészeket képeznek ki azzal a céllal, hogy a nagyobb gyülekezetekben megkönnyítsék a lelkészek terheit. Különösen fontos, hogy megpróbálják újra bevonni az egyházi életbe a fiatalságot: kísérleti istentiszteleteket tartanak vasárnap esténként két nagyobb központban (Kolozsvár és Marosvásárhely).

Egy ilyen alkalmon én is részt vettem Kolozsváron, ezen 35-en voltak. Ez az istentisztelet határozottan különbözött a hagyományostól: ének gitárkísérettel, dobbal, filmbejátszások, egy nagy méret reklám színes lángoló kehellyel (ez a nemzetközi unitárius szimbólum nem volt kedvelt az erdélyi unitáriusok körében, mert a gyertyák számukra a katolicizmust jelképezik). Továbbá, ifjúsági programokat szerveznek a gyülekezetekben úgy, mint a szélesebb magyar közösségben.

*Fordította: Gazdag Árpád  
Folytatjuk!*



A szerz félfelvétele

# Élet és halál ceremóniái

Részlet az „Alabaster Village” című könyvből I.

A falusi temetések és lakodal-  
mak túlnyomó része pogány  
ceremóniák, melyeknek háttére a  
természet. Egyszer éppen Jula né-  
ni udvarában ültem, és kecskegi-  
dák ugrándoztak ki-be az ölemből.  
Egy román temetési menet közele-  
dett az úton a szokásos, aranyozott  
szél fekete zászlóival, a rajtuk  
csüng halotti kalácsokkal, és meg-  
állt minden útkeresztezésnél. A  
menetel k énekeltek és elmondtak  
egy imát, aztán folytatták útjukat.  
Elöl mentek a zászlóvivők fehér  
vászonban és csipkés miseingben,  
utánuk az éneklőkántor, aztán a  
koporsóvivők a fehér csipkével le-  
takart koporsóval, és az új, fiatal  
pap, reverendában és papi-süveg-  
gel. Felém bólintott a távolból.

Aztán jött az asszonyok töme-  
ge: fekete sziluettek harang formá-  
jú szoknyákban, álluk alatt  
megkötött fekete kendővel tragi-  
kus, sápadt, ovális arcaik körül. A  
férfiak között ott volt a mi román  
postásunk, a román szomszédunk,  
Gavrila, és más ismerős arcok,  
amelyek most hirtelen idegenné és  
szétesetté váltak. Azok a sötét em-  
beri figurák betolakodni látszottak  
a mi zöld, virágzó tájunkba. Ami-  
kor továbbmentek, tekintetem



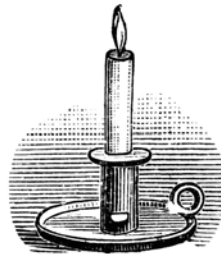
örömmel tért vissza a mi kis – buk-  
fencez gyermekekből és ugrándo-  
zó kecskegidákból álló –  
körünkre, meg a hagymaágyásai  
fölé hajló Jula nénire.

Talán azért, mert igavonó életü-  
ket így voltak képesek kifejezni, a  
falusiak mindig kihasználták min-  
denféle lehetőséget, ami az érzel-  
mekre hatott. Néha az érzelmek  
kifejezése a temetésen egyenesen  
drámáinak telt, és az istentisztelet  
után érte el tetőpontját, amikor a  
koporsót föl vitték a hegyre, a tem-  
etbe. Ilyenkor a családtagok ki-  
kiabálták személyes emlékeiket a  
halottal kapcsolatban. „Jaj, Jani,  
vettél nekem cipőt! Pénzt adtál ne-  
kem, hogy új ruhát vehessek!”

Teljesen ellentétes volt egy má-  
sik fiatalembernek, Feri népiszko-  
lás csoportja egyik tagjának  
temetése. Bencze Miklós és az  
édesanyja átvették egyik darab föl-  
dünket, a „bivaly helyét”, feles-  
ben. Egyik délelőtt, amikor éppen  
a kukoricát kapálták, hirtelen vi-  
har tört ki. Miklós anyjával együtt  
behúzódott egy nagy tölgyfa alá a  
föld szélén, de a fába belecsapott a  
villám. Amikor az anya magához  
tért, ott találta a fiát kiterítve. Szó-  
longatta és rázta, de hiába. Amikor  
megpróbált fölállni, rájött, hogy  
testének alsó része megbénult. Őt  
mérőföldet vonszolta magát föl a he-  
gyen és le a hegyen, vissza Mész-  
kőre, hogy fia számára segítséget  
hívjon.

Tanúja voltam, amikor az em-  
ber visszajött, hogy közölje velem:  
Miklós meghalt. Szinte mereven  
ült, csak ritmusosan ingatta a felső-  
testét. Arca a fekete kendő alatt  
megváltozott a gyásztól, de inkább  
úgy, mintha egy tiszta mosoly ter-  
ült volna el rajta, mint Giotto gyá-  
szoló asszonyokat ábrázoló  
képein. „Lelkem! Csillagom!” – is-  
mételte. „Az egész család táma-  
sza.” A következő három napban

olyan méltó-  
sággal viselke-  
dett, mint egy  
görög tragédia  
hősnéje. Ön-  
maga volt és  
mégis szerepet  
játszott, öntu-  
datlanul, szinte személytelenül,  
szerepet az élet és sors drámájá-  
ban.



A halál majdnem az egyetlen  
esemény volt, amikor a román és  
a magyar közösségek elfelejtették  
egyenetlenségeiket, és szabadon  
csatlakoztak egymás ceremóniái-  
hoz. Gavrilát arca esve találták  
meg a hóban, egyik kezében egy  
fejsze, a másikban frissen vágott  
fa. Családja egész éjszaka virrasz-  
tott a koporsója mellett. Követke-  
ző reggel a szomszédok temetési  
süteményeket készítettek. Délután  
barátunk, a görög katolikus pap  
födétlen fövel állt az udvarra fek-  
tetett koporsó mellett. Kopott se-  
lyem reverendáján már  
elhomályosodott az ezüsthímzés,  
kezében az üveggel kirakott ke-  
reszt, körben viseltes templomi  
zászlók, rajtuk fakó, töredezett  
szentképekkel, s egy kicsi, csu-  
paszfa, teleaggatva félbevágott  
téli almával, dióval, keksszel és  
fényes, rózsaszín-cukormázas sü-  
teményekkel a tordai vásárból.

Az egész sötét tömeggel éles  
ellentétben állt Gavrila görbe falú  
szalmafedeles háza, fa betéteivel;  
a sáros udvarban pedig ott gub-  
basztottak az ijedt baromfiak. De  
a kicsinyke udvar már nem viselte  
a halott Gavrilát terhét. A pap kán-  
tálása fölemelte t a lelkek világá-  
ba. A családtagok egyenként  
járultak a koporsóhoz és ráhelyez-  
ték a kezüket, magától értetődő je-  
leként a megbocsátásnak. A kis fát  
többször is fölemelték, azt az imát  
megerésztend, hogy legyen szá-  
mára édes a túlvilág. Hullott a hó,



fölemelték a koporsót, és a fekete tömeg újra szabadon engedhetette gyászát. Én is istenhozzádot mondtam annak a kicsi, majomszer szomszédnak, aki mindig mosolyogva jött ki az udvarból és románul szólott Enik höz, valahányszor elmentünk a kapuja el tt.

Az esküv k mindezzel ellentétben a tavasz hangulatát árasztották. Nagyon meglep dtem, amikor legel ször két csinos román lány toppant be a konyhámba: fehér, keményített kötényt viseltek b rakott szoknyáik fölött. Egyikük óriási virágcsokrot vitt, a másik pár szál virágot valamin, ami ke-rek, csipkés-fodros díszpárnához hasonlított. Mindketten kacér ágacskákat és virágokat hordtak a blúzukon és a hajjukban. Az id se-bik szégyenl sen sóhajtva hosszú román beszédbe kezdett. Nagyon ünnepélyesnek és meghatónak t nt. Gyorsan hívtam Ágnest, hogy fordítson: egy esküv re hívtak meg a következ vasárnapra.

Egy órával kés bb két román fiatalember jelent meg az ajtóban, ragyogóan fényes csizmában. Fekete kalapjukon örökzöld ágacskákat viseltek, középen egy piros papírrózsával; egy másik rózsza a hajtókájukon volt. Mindketten egy-egy bottal hadonásztak, ami be volt vonva piros és fehér krepp papírcsíkokkal, a bot végén hosszúra hagyva. Egyikük egy négy sarkánál összefogott fehér terít t vitt, amiben valami volt. Újra meghívtak az esküv re.

– Gyorsan adjon nekik egy to-jást! – suttofta Ágnes, és én hozzá-tettem a magam tojását a többi százhoz a fehér terít ben. – A mennyasszony majd eladja ket, és vesz valamit az új háztartásba a pénzen.

A magyar és a román esküv k nagyjából egyformák voltak. Rokonok és barátok összegy ltek a mennyasszony szüleinek házánál és ellep-ték az udvart.

Bort és



kalácsot adtak körbe. Csend ereszkedett a tömegre, amikor megjött a pap, és megtartotta az esketési ceremóniát. Aztán a cigányzenészek felhangolták heged iket, hogy segítsenek a vendégeknek kibírni az id t az ünnepség kezdetéig. Megindult az ünnepség el készítése, ami abból állt, hogy egy, a bútoroktól kiürített szobában asztalokat állítottak föl. Fekete szoknyás nénik rohangáltak ide-oda, megterítve az asztalokat, feltéve rájuk a vastag porcelán terítéket. Aztán megjelent a finom kacsaleves, aransárga gy r kkel a tetején, amelyek alatt házi készítés metélt terjengett. Következett a kacsasült rizzsel és savanyú uborkával. Aztán minden háziasszony kibontott egy fehér kend t, amelyben süteményt hozott. Tucatnyi fajtája került el a süteményeknek, s minden vendégnek haza kellett vinnie bel le legalább egy kóstolásra való.

Végül a legékesebben beszél férfi fölállt, az asztalra csapta a kalapját és kikiáltotta: „Ki akarja ezt az érdemes fiatal párt segíteni, amikor elindulnak a házasság hosszú útján? Legyen mindenki nagylelk ! Emlékezzenek milyen volt, amikor maguk voltak fiatalok! Én magam 500 lejjel kezdem! Ki a következ ?”

A cigányok, akik közben jól bevacsoráztak a konyhában, álluk alá helyezték a heged ket. Ha román esküv volt, akkor mindenki fordult néhányat a menyasszonnyal. Otthon hajnal felé még mindig hallottam a cigányzenét, szétesve és kicsit falsul, amint szerenádoztak Mészkc utcáin.

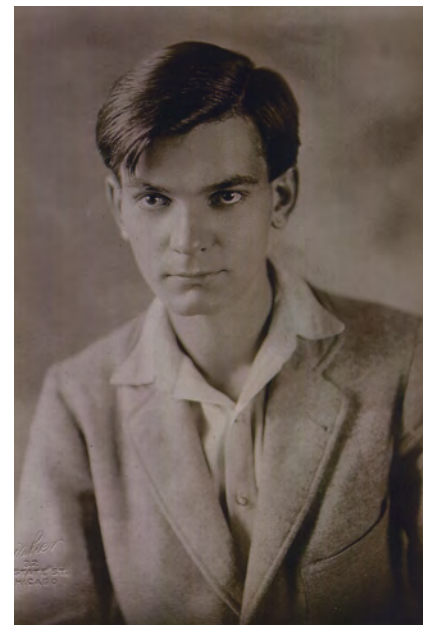
A magyar szerelem szó különleges kifejezés az erotikus szeretetre. Szerelem hullámozott az asszonyok pletykájában a hosszú téli estéken, s a fiúk beszédében, amikor eljöttek a lányokkal beszélgetni fonás közben. Egy csinos arc vagy egy jó hang a templom kórusában még nem vihette túl messze a fiatalembert az életben, hacsak nem volt er s háta, reménnyel teli mellkasa, egy darabka földje vagy egy pár ökre. Így parancsolta az élet bölcsessége, mert a szül k mondták ki az utolsó szót a szív-

ügyekben. És ez még inkább így volt a fiúkkal, mint a lányokkal, mert egy fiatal n összecsomagolhatta a töröl it meg az asztalterít it és megszökhetett szíve választottjával, ha az tudott otthont biztosítani számára, de egy fiatalember a szülei házára és földjére volt szorulva. A fiatalok sokszor vették kezükbe a dolgok rendezését. Sok házasság jött létre úgy, hogy már úton volt a kisbaba. Másfel l viszont több olyan esetet tudok Mészkc n, amikor a szül k akarata volt a dönt , függetlenül a terheségt l. Mint szinte bárhol máshol a világon, a n és férfi közötti kapcsolatok sokfélék voltak és bonyolultak.

Jula néni Ilonkája csinos, eladó sorba lév ifjú hölgygé cseperegett, amikor én elhagytam az országot. Semmije sem volt, csak az egészsége, kedves arca és néhány gyümölcsfája. Egy kópékép fiú, kedvenceim egyike kezdett el szégyenl sen udvarolni neki. A fiúnak volt egy jó darab földje is.

– Jaj – mondta Jula néni tréfás bosszúsággal. – Ahová csak nézek, mindenhol az a fiú van! Ha nem ennél a kerítésnél beszélgetnek, akkor a másiknál.

Mikor végül elmentem Mészkc r l, boldoggá tett a gondolat, hogy egész háztartási berendezésemet Ilonkának adhattam abban a reményben, hogy két év múlva – amikor a fiú leszerel – szülei majd úgy gondolják, hogy az elegend egy rendes hozománynak.



A magyarok minden készséggel várták a Világítást. Ez egy si, egyszer hagyomány a halottak tiszteletére. Utolsó szszel, amikor Mészkn voltam, sötétedés után felmentem Jula nénivel és másokkal a magyar temet be. Mivel nem tudtam mit várhatok eléggé habozva mentem.

Amint magasabbra és magasabbra mentünk a hegyen és visszatekintettünk a völgyre, minden falu közel és távol jól kivehető volt a nagy területeken látszó, remeg fények miatt. Tordán biztosan több árra terjedhetett. A mi hegyünk oldalában lévő erdővel valószínűleg izzott a gyertyák fényes füstfelhében. Száz meg száz gyertya égett: minden egyes sír olyan volt, mint egy-egy óriási téglalap alakú születésnap torta. Fehér, lila és bordó krizantémmal volt teli minden: bokrokban, csokrokban, vagy csak egyenként a földbe szúrva, ahogy a díszítés megkívánta (ez az a virág, ami az október végi hideget is kibírja).

Az ég gyertyák illata amint összekeveredett a krizantémillattal édes volt, mint régmúlt idők kivilágított karácsonyfáinak illata. A gyertyák fényében mintha óriási boltíveket képezték volna a fák alsó ágai, alattuk fekete kendő asszonyok és piros köténes, piros kendő lányok mozogtak csendesen a fák oszlopai között, itt-ott lehajolva egy-egy gyertyával, hogy megemlékezésüként elhelyezzék egy barát vagy egy rokon sírjánál. Gyerekek ugrándoztak, mint megannyi kis nyuszi, izgatottan – mert megengedték nekik, hogy gyertyát gyűjtsanak – és elbájoztak a tündérlátványtól. Amint csoportról csoportra mentem sokféle hangulatot észleltem. Ha sírtak, akkor csendes volt a hangulat és nyomott. A temetés kiemelkedően öntudatos volta és a személyes gyász tiltakozása egy fajta tág közösségi érzésnek és elfogadásnak nyitott utat.

Feri testét a mészkn magyar temetben helyezték örök nyugalomra. Egyszer, fából készült fejfára vésték föl: „Balázs Ferenc lelkész, 1901–1937”. Megnyugtató gondolat, hogy Jula néni krizantémot és gyertyát visz a sírra minden világí-

táskor, és a falubelieknek eszükbe jut, mi mindent akart számukra megvalósítani.

Azokban az években, miután 1937-ben visszatértem Amerikába, a második világháború alatt csak egyszer hallottam Erdélyről. Feri úgy tekintette betegségére utolsó szakaszát, mint lehetőséget arra, hogy megírja sikereinket és bukásainkat Mészkn, és ezt meg is tette. És mert nagyon mélyen szinte írás volt, A rög alatt című könyvét a magyar fiatalok úgy értékelték, mint útmutatást a jövőre. Legáltalábbis egy bizonyos időre erdélyi klasszikusnak számított. Az alatt az idő alatt, míg Erdély Hitler hatalma alá került,\* a könyv ellenállásra készítet, demokratikus hatása miatt nagy népszerűségnek örvendett. Regénye, a Zöld árvíz szintén sikert aratott Magyarországon.

Később hallottam, hogy Mészkn bombázták, és a mi kis templomunk meg a paplak részben tönkrement. De a szövetkezet a völgyben meg a tordai kihelyezett bolt megmaradt. Néhány évvel Feri halála után a néni vére írta meg nekem, hogy egy népi kollégiumot

\* Christine értesülései Erdélyről, mint maga is bevallja, ezekre az évekre vonatkozóan hiányosak. Fenti állítása annyiban és úgy igaz, hogy a második bécsi döntéssel kétfelére osztott Erdély északi része visszakerült Magyarországhoz, déli része Romániában maradt, és a második világháború idején mindkét ország szövetségese volt a hitleri Németországnak, amely nem sokkal a háború vége előtt mindkettőt megszállta. – *A fordító.*

alapítottak Magyarországon, az elvei alapján és róla elnevezve.

Feri élete szép volt, csak túl hamar lett vége, mert akarata és képzele ereje túl erős, tevékenysége túl intenzív volt törekeny teste számára. Utolsó évei alatt sokkal élénkebben élt és sokkal többet ért el. Mintha több átlagos élet fonódott volna egybe az övében.

Vajon boldogok voltunk együtt? Azt gondolom, nagyobb boldogságaink és nagyobb szomorúságaink voltak, mint amilyeneket a legtöbb ember átél. Mellette voltam a munkájában és az elképzeléseiben, de nem tudtam megővni t a túlhajszoltságtól és saját túl határozott akaraterejétől.

Félreértette szándékot, hogy az egészsége érdekében akartam Amerikába vinni: azt hitte, hogy egyszer en csak Erdélyből akarok elmenni. Tudtam, hogy ott sohasem gyógyul meg, pedig sohasem fogta föl betegségére komolyságát, meg azt, hogy Enik t megszáj megvédenie önmagától.

Örülök, hogy az utolsó hét hónap alatt vele lehettem. Nem volt könnyű idő szak, mert nem volt hajlandó fölfogni, hogy környezete számára veszélyes, és keserűen fogadott mindenféle elvigyázatosságot. Abban reménykedtem, eléggé felépül ahhoz, hogy nyugodtan élhessen és írhasson. Az volt az érzésem, hogy ha mind ezen túljuthat és még néhány évet együtt élhetünk, mély és tökéletes megértést érhetünk el.

## Világítás

*Tudjátok meg mind,  
Én itt meg nem haltam,  
Egy falu sara  
Engem le nem nyugdözött.  
Én csak  
Elvettem magam egy picinyke helyre,  
Oda bújtam a rög alá,  
Hadd lám: kikelek-e?  
Lesz-e rajtam virág?  
Termek-e gyümölcsöt?\**

\* A vers A rög alatt mottója. Christine választotta a címet: *Világítás* – szerencsés módon kettős értelemmel, mintegy összefoglalva férje egész életét és munkásságát. – *A fordító.*





Gazdag Árpád

## Gondolatok egy pszichoanalitikus konferencián

(Második nap)

Szombat reggel újfent várakozással nézek a soron következő program elébe: Mózes I lesz szó, az ismert pedig utal „a két Mózes” problémájára a Sigmund Freud által írt tanulmányban, amelyet ismertettem lapunk tavalyi 3. számában. Így érthető érdeklődéssel vártam **Szilágyi Júliának**, a Heim Pál Gyermekkorház Gyermek-, és Ifjúságpszichiátriai Osztály analitikusának előadását. Idézet az ismertetből:

„Jan Assmann könyvében\* egy egész fejezetet szentel Freud Mózesének. Ennek kapcsán újraolvastva a két Mózes tanulmányt, két kérdés fogalmazódott meg bennem. Először, hogy vajon van-e olyan módszer, melynek segítségével közelebb juthatunk a több évezrednyi hagyomány rétegei alá temetett történelmi Mózeshez, és ezáltal megválaszolhatunk-e például egy olyan kérdést, hogy egy vagy két (esetleg több) Mózes élt-e az i. e. 14-13. században. Másodszor, fontos volt annak számbavétele, hogy található-e egy olyan módszer, melynek segítségével azt a mérhetetlen anyaghalmozatot, amit a bibliai hagyomány jelent, valamilyen módon meg lehessen szelni, a realitás keretei között tartani.”

Az előadó leszögezi: Mózes élő személy volt, és a három monoteista vallás (judaizmus, kereszténység, iszlám) megalapítójának tekinthető.

\* Jan Assmann (1938) német egyiptológus, vallástörténész. Szakmai körökön kívül is ismertté tették a társadalmi emlékezzel új szemzőgbe foglalkozó *A kulturális emlékezzet* című könyve és vallástörténeti munkái, amelyekben többek között az egyistenhit kialakulását és újszerűségének okait elemzi. A hivatkozott mű: *Mózes, az egyiptomi. Egy emlékezzet megfelfedése*. Osiris, Budapest, 2003.

Szilágyi Júlia elmondja, Freud és Thomas Mann\* indíttatására foglalkozott már évtizedek óta ezzel a témával. Freud először 1934-ben jelentetett meg tanulmányt Mózesrel kapcsolatban, majd 1937-ben, az általa alapított *Imago* című lapban.\*\*

Freud ezzel a tanulmánnyal kapcsolatban nem kevés vívódáson ment keresztül. Úgy érezte: elveszi a zsidó néptől a vallásalapítóját, mert a zsidó hagyományt cáfolva Mózesrel egyiptominak tartja.

Szilágyi Júlia kifejti, hogy egyetért Freud-al utóbbi tekintetben, viszont megemlíti a továbbiakban azt is, hogy „ateista” volt, azaz vallás ellenes, mert a vallást „a tömegek neurozisének” tartotta. Ebben nem tud azonosulni vele, Freud itt hibát követett el – jegyzi meg Júlia. Ugyanakkor azt a kérdést is felveti, hogy vajon a pszichoanalízis megalapítója, akit a téma egész életében kísértett, milyen indíttatásból foglalkozott ennyire behatóan Mózesrel...

Elgondolkodom: Freud orvos volt, a kor szellemében, racionálisan értelmezett tapasztalatai kezdetben csak a „hisztériára” vonatkoztak. Ösztön-elmélete viszont már világszemléleti jelent-

\* *József és testvérei*. Ez a tetralógia a Nobel-díjas szerző legterjedelmesebb műve, „amelyet maga a legkedvesebb, a legjobb, legfontosabb és legjelentősebb művének tartott.” (Katia Mann) A bibliai Jákób és fia, József történetét meséli el újra, első sorban Mózes első könyve 37-50. alapján.

\*\* *Imago* (lat.) = kép, képzet. Lásd: „*Imago animi sermo est.*” A kép a lélek beszéde. (Seneca) A freudi imagoknak fontos valláslélektani jelentősége is van: az ösztön- és a felettes én kölcsönhatásából alakulnak ki azok az én-képek, amelyek leginkább az álmokban jelennek meg. Ilyen például a freudi eszményi én, vagy az apa imagoja. Ezt a vallásos ember az istennel, isteni lényekkel azonosítja.

ség felismerést fogalmazott meg. Így nem csoda, hogy mind jobban kezdte kísérteni a hagyomány Mózes-alakja, azaz a bálvány, amit eros-elmélete ledöntéssel fenyegetett. (Vesd össze Félicien Rops Szent Antal festményével.) Művében ugyanakkor arra a kérdésre keresi a választ, hogy népének, a zsidóságnak melyek és miként alakultak ki azok a karaktervonásai, amik miatt a környező népcsoportok ellenszenvét kivívták. Ennek a mélyen fekvő oknak a feltárásától remélte a feloldozást is. A szenvedést vállaló megváltás Freud hivatástudata volt, amely új mózesi szerepet adott az új tudomány megalapítójának. Így érthető, hogy miért kísértette ténnyire Mózes imágója, akinek lélektani-  
lag a helyébe lépett.

Freud materializmusa és nem teljesen tudatos vonzalma között itt van az összefüggés – meglátásom szerint. Ami pedig ateizmusát illeti: ne felejtsük, Jézust is isten-tagadóknak tartották a hivatalos vallás képviselői.

Térjünk vissza a beszámolóhoz: Júlia – Freudhoz hasonlóan – elemzi a Mózes név eredetét. A héber értelmezést, mose = vízből kihúzott, sem fogadja el, viszont hosszasan érvel az egyiptomi gyökér „gyermek” jelentés mellett, melyet nagyszerű elemzéssel (bár ebben mint Freud), számos szemléltet példával támaszt alá. Érvéle szerint, a csak szóösszetételben használatos, a fáraó nevekhez járuló „-moses” szócska mellől azért maradt el az isten (pl. Thot) neve Mózes esetében, mert a héber törzsek érthető okokból visszautasították az egyiptomi

vallás isteneit. Ezek a törzsek, érvel az el adó, a hükszosz népcsoporthoz tartoztak, amelynek nagy része egyiptomi uralmuk megtörése után távozott az országból.

Ki szülte Mózeszt? – teszi fel az érdekes kérdést Szilágyi Júlia, és az álomelemzés szabályai szerint jár el a titok megfejtésében. Mózes születésének történetét elemzi, és kimutatja, hogy a lélektani vágyteljesülés törvénye szerint áttétel következhetett be: a hagyomány az egyiptomi hercegnek héber származást tulajdonított. Júlia kizártnak tartja ugyanis, hogy Mózes héber anyától származott, inkább valószínű, hogy a fáraónak egy ágyasától (aki lehetett akár héber származású is). Feltételezhető, hogy a fáraó féltékenységből rendelte el utódja eltávolítását – ez történelmileg is alátámasztható elképzelés – így kerülhetett Mózes a héber rabszolga törzsek körébe.

szinte csodálattal kísérem ezt az el adást, az ötvenes évei végén járható terapeuta hölgy lelkes odaadását a bibliai téma iránt, az összegyűjtött adatmennyiséget, és felcsigázta érdeklődésemet kijelentése, hogy fenti elméletét a rendelkezésre álló bibliai adatokból bizonyítani is tudja. El adása elején tett szerény kijelentése ellenére, hogy nem biblia-szakértő, részletekbe menő, sok tanulmányt sejtető, élvezetes el adást tartott.

(Itt kell megjegyezni a többi el adás kapcsán: csupán a terápiás elméletekre, esettanulmányokra szorítkozó tanulmányok végén a hozzászólások félénknek, visszafogottaknak tettek, és gyakran teljes elcsöndesülés volt a vége. Ezzel

szemben itt érezhetem én élénkebb volt a hangulat, a misztérium által felcsigázott érdeklődés, és az azt követő hozzászólások egy izgalmas téma további megvitatásának igényét sugallták.)

Szilágyi Júlia el adása végén levonta következtetését: nem hisz a Mózes-történetet átszövő csodálatos elemekben, ezeket természetesen mellőzni kell. De akkor mi marad a Mózes-legendából? – teszi fel a kérdést. Válasza: ha minden csodás elemet lehámozunk, ami marad: egy élő ember a történelemben, egy igazi zseni.

**Miklós Barbara** a pécsi ELTE tanársegédje, pszichológus és francia tanár volt a következő el adó. El adásának címe: *Az anya és az apa metaforái Charles Baudelaire: A Romlás Virágai című verseskötetében.*

A fiatal francia tanár nagyon érdekesen hasznosította elméleti analitikus ismereteit a szépirodalmi művek értékelésében. Barbara Baudelaire életének történetét ismerteti, hiszen ez az élettörténet adja a kulcsot művészetéhez.

Charles Baudelaire Párizsban született, 1821-ben. Apja, az amatőr művész, harmincnégy évvel idősebb anyjánál, és 1827-ben hunyt el, amikor a kis Charles csupán hat éves volt. Így az anya pótolta az apát is, akihez egész életében különös, mély, és egy belső konfliktussal terhes vonzalom fűzte. Ugyanis, már a következő évben egy egészen más típusú férfihoz ment feleségül, mint amilyen az apja volt:



Jack Aupick alezredes később több királyi udvarban is nagykövetként dolgozott.

Az el adó apához képest igazi „alfa hím volt” – jegyzi meg Barbara, akit a gyerek nem tud elfogadni, és úgy érzi, elvette tőle a szeretett anyját. Ellenséges érzéseket táplál iránta, anyjához pedig egész életében reménytelen szerelemmel kötődik. Ez a konfliktus és örökös anyagi nehézségek kísérik művészi pályafutását.

Ennyi már elég is az életrajzból, hogy érthetővé váljanak azok a sajátos vonások, amelyek Baudelaire költészetét átszövik.

Barbara több verset oszt ki a hallgatóság között. Ezek közül egyet eredeti nyelven is, hogy megbizonyodhassunk róla: a verssorok végén többször el fordul a „-ne” tagadást idéző szócskának hiányzik a vele együtt járó „pas” része, azért, mondja Barbara, hogy a költő a „pa-pa” rímet elkerülje. Ugyanakkor több kifejezés a versben a *mère* (anya) szót idézi.

Az egész Baudelaire-i költemény egy nosztalgikus, vágyódó hangulatot idéz fel, a tengert (mer) a langyos szél délutánban – amely az analitikus értelmezés szerint szintén az anyai ölet jelenti, míg a „férfiak ideges dereka” az ellenszenvet kelt mostohaapára utal.

„Egy ilyen olvasási mód személyes konstrukció, egyúttal játék, remélhetőleg együttgondolkodásra is készítet – de a gyógyítás eszköze is lehet.” – összegzi tapasztalatait Miklós Barbara.

### Exotikus illat

Ha langyos szél est kéjén szemem lezárul és szívemig szívom keblednek hűvös szagát, életem boldog sziget tárja dús évszakát, hol izzó nap tüzén egyhangú, halk sugár hull.

Egy lusta partvidék, hol a sok furcsa fáról s hűvös lankasztya a gyümölcsök telt sokát, edzi a férfiak ideges derekát, s fényén a napszeme dobbent nyíltára tárul.

Óh, így, míg illatod lágyabb égálgira hajt, tág öblöt látok én, árbo- és vitorla-rajt, mely fáradtan pihen, sós hab közt messzi ringván,

zöld tamariszkliget lehe a légbe gyűl, s e kőszá, rezge szag, mely megfeszíti cimpám, s a matrózok dala lelkemben elvegy I.

(Tóth Árpád fordítása)





11:00-12:30-ig két újabb el adó vette át a szót. **Erdélyi Ildikó** ki-képz pszichoanalitikus, Károli Gáspár Református Egyetem, egyetemi tanár témája: „*Álomz-gok.*” *Álomrészletek szerepe a személység integrációjának folyamataiban.* **Keresztes Zoltán** pszichiá-ter pedig a szupervizorok szerepé-r l beszélt (akikkel az analiti-kusok megbeszélhetik tapasztalata-ikat) *Az esetmegbeszélés szelleme* cím el adásában.

*Kényszerítő hatások alatt* – ez volt a címe **Sarkadi Borbála** pszi-choanalitikus, gyermek-pszichote-rapeuta el adásának, mely a kény-szerbetegségr l szölt, és három esetet ismertetett.

*Jövöbe zárt kreativitás: az „idö-gyilkosság” sajátos esete.* **Schmelowszky Ágoston** pszicho-analitikus (Simmelweis Egyetem, Egészségtudományi Kar) filozófi-ai szinten fogalmazta meg érdekes elméletét olyan páciensekr l, akik elveszítik tér- és id érzéküket, amikor a valóságban csalódva el-fordulnak attól. Így gyermeki én-jük a „mumifikált múlt”-ba zárul, és ellenállnak minden próbálkozás-nak, hogy felidézzék az elszenve-dett fájdalmakat.

Schmelowszky Ágoston saját praxisából idéz fel egy ilyen ese-tet, a gyógyulás folyamatát így jel-lemelve: „Az egymástól görcsö-sen elválasztott múlt és jöv



Id. Lucas Cranach: Édenkert

közötti rben a páciens szorongva, er tlenül várakozott, miként Franz Kafka egyszeri embere *A törvény kapujában*.\* Az áttételi helyzet analitikus idejében a múlt és jöv kreatív egymásra találásának lehet-tem részese, mely lassan vezetett a páciens által remélt pozitív változá-sokhoz. Az asszociációkban gyak-ran bukkant fel a bibliai Édenkert története, mely a páciens számára fontos projektív felületként szol-gált.” Ennek szellemében az el -adás a bibliai történet egyes vonatkozásainak pszichoanalitikus értelmezési kísérletével zárult.

Ágoston – a kollégáknak „Gusz-ti” – volt az egyetlen, aki szaba-don beszélt. Az esetek ismertetése, irodalmi és bibliai párhuzamok ké-pi bemutatása mellett elméletét ábr-ával is szemléltette.

A tudomány mellett a humor sem hiányzott. Egy id érzékét vesztett, édeni állapotokra várako-zó páciens esetét idézi: „Maga itt fog ülni azon a széken – kiált fel a díványon fekv páciens – beleöregedve kétes mesterségének gyakor-lásába, míg énrám még annyi csodálatos élmény vár!”

Ennél az el adásnál újra meg kell állnom egy pillanatra. A tér-és id érzék elvesztése saját gyer-mekkori tapasztalatomat idézi; a múltó pillanatok valóságát és örö-mét veszített páciensben pedig nem kis mértékben önmagamra ismer-erek. Felismerem: az édenkert nem véletlenül választott jelkép: a vallást úgy is le lehet írni, mint az ember tér- és id érzékelésének problémáját. Mindezzel szépen összecseng egy Deep Purple szám, ami felidéz dik bennem: *Child in Time* – gyermek az id ben...

\* Egy vidéki ember bebocsáttatást kér a törvény kapujában. Az r tájékoztatja, hogy most még nem mehet be. Az ember évekg várakozik, és id közben mindent, amije van az rnek adja. Az r elfogadja, ezzel a megjegyzéssel: „Csak azért fogadom el, hogy ne hidd, bármit is elmulasztottál megtenni.” Eltelnek az évek, a vidéki ember halálán van, megkérdezi az rt l, miként lehetséges, hogy ennyi év alatt senki sem akart bemenni a kapun. „Itt rajtad kívül senki be nem léphet – mondja az r. Ezt a bejáratot csak számodra jelölték ki. Most megyek és bezárom.”

15:45 és 17:15 között két fiatal-ember el adását hallgattuk: **Bor-bándi János** a klímaváltozás és a mindenhatóság illúziójának össze-függéseit vizsgálva átfogó tanul-mányban nyújtott egy ökológiai és egy lélektani elemzést, amelyben annak járt utána, hogy mi az oka, és van-e alapja a klímaváltozástól való félelemnek.

**Indries Krisztián** (Pécsi Tudo-mányegyetem, Pszichológia Inté-zet, Pszichológia Doktori Iskola) újabb érdekfeszít el adása kötötte le utoljára is figyelmem: „*Ál-maiban már sok ember szeretke-zett – saját anyjával.*” \* *Miről ál-modik a másik Ödipusz?*

Krisztián egyetemes vallás- és kultúrtörténetet átfogó elemzést tartott sok szemléletes képpel, amelyben annak járt utána, ho-gyan alakult a pszichoanalitikus elmélet a keleti kultúrák találko-zásában.

A freudi elmélet köztudottan szorosán köt dik a valláslélektan-hoz. Ennek nyilvánvaló jele, hogy a lélektan alapvet problémájának szemléltetésére Freud egy mitoló-giai történetet választott: Oi-dipusz király legendáját; a pszichoanalízis elméleti alapját pedig – azt a komplexust, amelyet minden egyéni és társadalomlé-lektani probléma gyökerének tekintett – Ödipusz-komplexusnak nevezte el.

A tébai Oidipusz király törté-netével Homérosz, Szophoklész és Aiszkülös is foglalkozott. Ele-venítsük fel tehát röviden ennek a görög mítosznak a tartalmát:

Thébai kapujában Kadmosz, egy emberfej szörny, a szfinx te-lepszik le, és megöl mindenkit, aki nem tud válaszolni találós kér-désére: „Ki az, aki reggel négy lábön jár, délben két lábön, este három lábön?”

Laiosz király a Delphoi jósdába ment tanácsért, de útonállók tá-madták meg, és kísérletével együtt lemészárolták. Egyetlen szemtanú maradt életben.

\* Szophoklész: *Oidipusz király*

A tragédia után egy utazó, Oidipusz érkezik Thébai kapujához és megfejti a rejtvényt (= az ember), mire a Szfinx szégyében végez önmagával. A város örömmorban úszik. Lakói, megfedkezve királyuk gyilkosának kinyomozásáról, hálájuk jeléül Oidipuszt tesszik trónra, aki feleségül veszi az özvegyen maradt Iokasztét.



Oidipusz és a szfinx

Évekkel később pestis tör ki Thébaiban, és küldöttség érkezik a királyhoz, kérve, hogy újra mentse meg a várost. Oidipusz Delphoiból, Apolló isten jósdájától kér tanácsot. A válasz: a Thébait sújtó járvány az istenek büntetése, amiért a volt király, Laiosz halála megtorlatlan maradt, a vész tehát csak akkor múlik el, ha szünek a városból a gyilkost. Oidipusz megátkozta a gyilkost, és megesküszik, hogy felkutatja t.

A thébai öregek tanácsára a köztiszteletben álló vak jóst, Teiresziaszt hívhatja, aki elismeri, hogy tud valamit, de azt jobb lenne nem tudni, ezért nem hajlandó megosztani vele. Amikor azonban Oidipusz bűnpártolással, sőt, a gyilkosság elkövetésével vádolja, elmondja, hogy maga Oidipusz Laiosz király gyilkosa, akinek bűnét tetézi, hogy saját anyját vette feleségül, és a vérfertőz kapcsolattól születtek gyermekei. A királyra váró rettenetes sorsot is megjósolja: számzve, vakon, koldusként fog bolyongani a világban.

Oidipusz megvan győződve arról, hogy hamis vádakkal áll szemben. Igazság-érzete – és egyre növekvő balsejtelmek – nem hagyják nyugodni. Folytatja a nyomozást a jó szándékú figyelmeztetések ellenére. Ennek folyamán fokozatosan bontakozik ki, és az utolsó szemtanú vallomásában végső csapásként éri a felfedezést a múlt és a jelen valósága: akiket szülei-

nek hitt csupán nevelői voltak; akit pedig egy útszéli összetévesztésben megölt, az apja; felesége pedig, akit 1 gyerekei vannak saját anyja. Így épp egy korábbi jóslatot teljesített be azért, hogy beteljesülését 1 menekülve annakidején nyakába vette a világot.

Amikor a szörny valóság kiderül Iokaszté öngyilkos lesz, Oidipusz pedig – hogy ne kelljen gyerekeivel, a városlakókkal, illetve a túlvilágon szüleiével szembenéznie – megvakítja önmagát.

„A mítoszok a szimbólumok, a metaforák és az allegóriák nyelvén szólítják meg a tudattalant – vezeti be az eladás témáját Indrius Krisztián. – Freud páciensei lelki szenvedésének teoretizálásához az európai kultúra bölcsjében született görög Ödipusz-mítoszt alkalmazta, mely történetben a gyermeki fantáziák és a neurotikus szorongás közötti kapcsolatot vélte felfedezni.”

A freudi lélekelemzés elterjedt a világon, a nemzeti kultúrák viszont épp lelki alapjukban különböznek az európaiaktól. Így az analitikusan orientált kínai terapeuták az apa/anya iránti ellenszenv helyett a gyermeki jámborság és engedmesség komplexusát írják le; míg Indiában a Ganesha, Japánban pedig az Adzsaszé-mítosz teremtés alkalmasabbnak a lelki magkomplexus mitológiai kifejezésére.

Krisztián – aki, mint kiderült japáni tanulmányútjáról hozta tapasztalatait – eladását a szinto vallás fallosz-kultuszának változosságát bemutató gazdag képanyaggal zárta.

\*\*\*

Ezzel az élménnyel ért véget számomra a két napos konferencia. A 16. eladás után, várakozásommal ellentétben úgy léptem ki a Mercure szálló Mátyás terméből, mint Szent Antal a romok közül: teljes lelki-szellemi frissességgel.

Az élmények, új ismeretek feldolgozása azóta is tart, és erre nagyon alkalmas volt az Unitárius Élet számára megírt beszámoló. Hogyan foglalnám össze?

Az eladások hosszú sora úgy áll össze számomra, mint egy egyetemes képrejtvény egy-egy darabja. Az utána-olvasás, dokumentálódás, és átgondolás folyamán újabb és újabb összefüggések, logikus és látszólag véletlenszerű egybeesések felismerései egy globális mintába rendezik az emberi lét „mentális valóságát” leíró témákat.

Ennek központjában Félicien Rops képe áll, melyben a vész, vallásfilozófia és lélektan egysége ölt testet. A freudi mélylélektan megalkotás szemléltetése annak a gondolatnak, amely szerint az alkotó a vész mélyebbé nyúl lelkébe, mint arra a kor „normális” embere képes. Illusztrálja ugyanakkor lelki gyógyítás és alkotás kapcsolatát, egy kapcsolatot, mely a kulturális fejlődés időbeli dimenziójának vonalán egy célra mutat: az emberre.

Elgondolkodom: különös véletlen, hogy ez a számomra eddig ismeretlen a vész az anya-komplexusban szenved Baudelaire legjobb barátja volt... Meglátom: Rops képe illusztrálja a választ arra a kérdésre, hogy miért kísérte Freudot annyira Mózes... Meglepődöm: érdekes, hogy a jóslatok igazságát látni nem akaró Oidipusz büntetése a vakság. Kérdezem: vajon jelképes üzenete van annak, hogy a szellemi látók fizikai vakságban szenved, mint Teiresziasz?

Kedves Olvasó! A rendelkezésemre álló terjedelem végére értem. *A mentális folyamatok tárgyasult valósága* kifejtette rám hatását. Bejárva és átfogva a gondolatok szárnyán eget és földet megérkeztem, és egy múltó pillanatra megkönnyebbülést éreztem: tér-idő karmája a Törvény kapujában lejárt. Bevégeztetett – *ime, a gyermek!*





**I**d sebb híveink sem emlékeznek arra, hogy ilyen csodálatos szben lett volna részünk. Bár szomjazott a föld és kétségessé váltak az elvetett magvak életre kelése, sok mindent el tudtak végezni itt vidéken is a gazdálkodók. Az egyházközségi életet sem akadályozták a rossz, es s, szeles id k. „Kiskabátos” volt a templombajlás is. A Halottak Napja és környéke hangulata folytatódott sajnos kis gyülekezetünk életében. Két nagyszer hívünket veszítettük el.

November 4-én temettük el Ungi Erzsébet, 82 éves testvérünket. Az egyházalapító és templomépít Heged s család második nemzedékének tagja volt. Nem alapított családot, családja lett a templom, hiszen évtizedeken át volt annak gondozója, harangozója és a gyülekezet pénztárosa is. A lelkészek s r cserél dése és Bajor János lelkész Debrecenb l való beszolgálása idején tartotta össze a fogyó gyülekezetet lelkesedésével, áldozatos, odaadó munkájával. Élete utolsó évtizedét az id sek otthonában töltötte, ahol az istentiszteleteink és sokáig m köd dalárdánk h séges szervez je, intéz je volt. Füzesgyarmat unitárius életének szinte utolsó tanúja távozott el vele.

November 5-én kísértük utolsó útjára Fekete Imre, 96 évet élt hívünket. Nem született unitáriusnak, de feleségével együtt a 80-as években gyülekezetünk tagjává lettek és h séges templomjáróink voltak. 11 évvel ezel tt veszítette el társát, egy ideig lányáék gondozták, majd hallása meggyengülése után, 5 évvel ezel tt bement az id sek otthonába. Ott is eljárt istentiszteleteinkre, amíg ereje engedte. Népes családjában van már unitárius követ , Hunor nev dedunokáját szülei nálunk kereszteltették meg, akit a távolból is id nként elhozzák templomi ünnepeinkre.

November 6-i istentiszteletünkön, gyertyát gyújtva ismét, nem csak az eltemetett halottainkra em-

lékeztünk, hanem alkalomhoz ill versekkel, énekszámokkal a Nemzeti Gyász napjára, a forradalom és szabadságharc eltiprására is.

November 13-án Dávid Ferenc mártírhálálára emlékeztünk. 9 hit-tanos adott el verseket, közösen énekeltük Dávid Ferenc énekét, valamint együtt a hittanosokkal hitvalló éneket (Zsoltáros hangon szálljon énekünk, Föl-föl tovább, kicsiny sereg, Jézus tanítványa leszek én), az emlékezés után Dávid Ferenc emléktáblájához virágokat helyeztünk el.

November 15-én Budapesten lelkészi értekezletet tartottunk. Délben emlékeztünk a Dávid Ferenc emléktáblájánál, délután a Teológiai M hely munkálatain vettünk részt, el adást hallgatva, meg tárgyalva azt és közös dolgainkat.

November 19-én nyugdíjas dalárdánkkal részt vettünk egy 80 személyes vidéki találkozón sikeresen szerepelve. Ugyanaz nap délben, el zetes telefonos egyeztetés után, meglátogatta a templomunkat egy Szegedr l érkezett 25 f s kiránduló társaság, akiknek el adást tartottam a gyülekezet történelméről, mai életéről. Többen érdekes kérdéseket tettek fel, érdekl dtek a hazai unitárius egyház helyzetéről, valamint az erdélyi gyökereinkről is.

November 20-án délután a Hajnal István Id sek Otthonában tartottunk istentiszteletet, ahol megemlékeztünk két unitárius halottunkról, Ungi Erzsébetről és Fekete Imréről. Az egybegy ltek kérték a lelkészt és feleségét, hogy ha nincs is egyelőre unitárius lakója, csak két szimpatizánsunk, menjünk el továbbra is istentiszteleteket tartani oda.

November 22-én Bere Károly, városunk polgármestere meghívására részt vettem egy, az Új Széchenyi Terv két szakért je által tartott tájékoztatón. A polgármester azon igyekszik, hogy valamilyen pályázatot találjunk felépíteni az unitárius lelkészi lakást. A szak-

ért k megvizsgálják mindenféle pályázati kírást, hogy sikerüljön e terv magvalósítása.

November 26-án tartottuk Budapesten az Egyházkerületi Képvisel Tanács 2011. évi, harmadik, rendes ülését.

November 27-én, vasárnap Debrecenben voltam felügyelni és tájékoztatást adni az egyházközség, a f hatóság által kért és el írt rendkívüli, tisztújító közgy lésének munkálatain. Gazdag Árpád el adó tanácsosunk is jelen volt. Ugyanaz nap délután 5 órától részt vettem a városi adventi gyertyagyújtáson. Megáldottuk a református templom el tti téren felállított életnagyságú betlehemet, m sort hallgattunk meg, lelkésztársammal beszédet mondtunk, majd az adventi koszorún a református lelkész, a polgármester és jómagam meggyújtottuk az els adventi gyertyát.

November 30-án jelen voltam a polgármesteri hivatal városi közmeghallgatáson, ahol értékes dolgokat hallhattunk.

December 3-án Gyulán, a Mogyoróssy János Városi Könyvtárban megtartottuk a IV. Unitárius Konferenciánkat.

December 4-én közel száz érdekl d jelenlétében Mikulás-napi összejövetelt tartottunk (beszámoló a lapban).

December 6-án a Bibliatársulat év végi közgy lésén voltam, ahol egy sikeres évet zártunk le és megterveztük az újat.

December 8-án felkeresett Dr. Csernus Zoltán reumatológus szakorvos és felesége Máté Éva matematika-fizika tanár, a Dabasi Átrium Id sek Otthona vezetői, akikkel beszélgettünk arról az ajánlatról, hogy egyházunk nem vállalná-e el a jól m köd Intézmény fenntartói státuszát a jövő évt l a megváltozott támogatási körülmények függvényében.

December 10-én adventi jótékonysági rendezvényre voltunk hivatalosak, a Franciaországban

balesetet szenvedett Szabó Zoltán autóvezető javára, amit a Füzesgyarmati Önkéntes Tisztviselői Egyesület szervezett.

December 12-én Budapesten részt vettem az Emberi Jogok Napja alkalmából tartott rendezvényen, mint a Magyar ENSZ Társaság közgyűlésének és koronatanácsának tagja, Dr. Szabó Máté, az állampolgári jogok biztosa meghívására.

December 15-én klubkarácsonyt tartottunk, ahol énekekkel és versekkel készítettük fel magunkat a Szentestére.

December 21-én a Hajnal István Idősek Otthonában ökumenikus karácsonyi ünnepen vettünk részt és szerepeltünk.

December 23-án a Városi Karácsony rendezvényén kiosztogattam a gyülekezet ajándékát, 5 kg szaloncukrot.

December 24-én délután 5 órá-

tól karácsonyfa ünnepélyt tartottunk betlehemezéssel, pásztorjátékkal, versekkel, énekekkel. Mintegy 30 gyermeket ajándékoztunk meg. Kiosztottuk az Unitárius Alapítvány díjait a hittanos és templomjáró gyerekeknek jutalomként, valamint a rászoruló gyülekezeti tagoknak segélyként.

December 25-én délelőtt 11 órától Füzesgyarmaton, délután fél kettőtől a Hajnal István Idősek Otthonában, délután fél négytől Gyulán, a Pándy Kálmán Megyei Kórház ökumenikus kápolnájában tartunk úrvacsorázó ünnepi istentiszteletet.

December 26-án Füzesgyarmaton lesz ünnep másodnapi istentisztelet.

December 31-én éjfél 11:30 órakor templomunkban óévet búcsúztató és újévet köszöntő istentiszteletet tartunk. Éjféltkor pontosan harangozunk, fényszóró-

kat gyújtunk, pezsgőt bontunk régi erdélyi szokásunk szerint.

2012. január 1-jén Budapesten, a Nagy Ignác utcai templomban 11 órától lesz ünnepi istentisztelet e sorok írójának és Kászoni József helyi lelkésznek szolgálatával. Felolvassuk a fő gondnok és mb. püspök újévi üzenetét. Istentisztelet után a tanácsteremben újévi fogadás lesz, amelyre mindenkit szeretettel hívunk.

Ennyi ünnepi alkalomhoz csak annyi hiányzik, hogy minden olvasónknak, hívünknek szerte az országban és határainkon túl, de összességében minden jóakarató embernek kívánjunk örömteli, életmenny-gazdag együttléteket az ünnep- és hétköznapiakon, valamint Istentől áldott eredményes új esztendővel.

Balácsi László mb. püspök  
főjegyző, és gyülekezete

## Hittanosok emlékezése és közös ünneplése

Az unitárius egyház alapítója és első püspöke Dávid Ferenc. A hagyomány szerint 1510. körül született és 1579. november 15-én halt meg. Erdély akkori fejedelme Dávid Ferencet a prédikálástól eltiltotta, majd a gyulafehérvári országgyűlésen, a hitújítás törvénye ellen hozott törvény alapján, holtig tartó várfogságra ítélték. Dávid Ferenc töretlen hittel a dévai börtönében halt meg. Öröksége az egyedül magyar földön született magyar unitárius egyház.

A füzesgyarmati gyülekezet is, mint minden évben, megemlékezést tartott, most november 13-án, vasárnap. Közel 10 hittanos lelkesen készült és olvasta fel a Dávid Ferenc életéről, munkásságáról szóló verseket, és énekelte együtt a

gyülekezettel Dávid Ferenc kedvelt énekét, a 43. számút és még négy hitvalló éneket. Elhangzott a lelkész eladásaiban dr. Gellérd Imre: *Reformáldj!* című nagy hatású verse is.

Dávid Ferenc vezérelve a szünetlen reformálás volt: „Akiket Isten Lelke megvilágosított, nem szabad hallgatniok, sem az igazságot el nem rejthetik. Akkor a lélek ereje, hogy az emberi ész minden hamis leleményét megvetvén, csak azon célra törekszik, hogy Isten dicsőségét terjedjen, az egyház épüljön.”

December 4-én délelőtt 11 órától gyermekszívet töltötte be kis templomunkat. 12 hittanosunk és kisebb gyerekek Mikulás-napi gyermekistentiszteletet tartottak a három Kovács-lány vezetésével (Gréta, Laura és Szimonetta). A többiek alkalomhoz illő verseket, énekeket adtak el. A szülők, nagyszülők, felnőttek finom süteményeket hoztak, megfőzték a papnéni ízletes teája is, a hittanosok kedvence. Tombolahúzáson értékes nyereményekhez jutottak a gyerekek. Miben volt más ez az összejö-



vetel az elbűbésítő? Kovácsné Czeglédi Tünde presbiterasszony, az önkormányzati képviselő testület unitárius tagja, a szociális bizottság és a Fidesz elnöke elhozta az általa vezetett Margaréta Családos Egyesület több mint 20 tagját, gyerekeket, szüleiket. Mikulás-napi verseket osztott ki közöttük is, amiket felkészülten és átszellemülten adtak el. Gondja volt arra, hogy az összes gyermeket megajándékozza az Egyesület is. Feledhetetlen nap volt ez az adventi úton, Karácsony felé, ahova megérkezni hasonló lelkesedéssel készülünk betlehemezéssel és az elmaradhatatlan ajándékozással.

Kovács Gréta Tünde





# Újra együtt az unitáriusok

sajtószemle

Gyulai Hírlap

Közel száz év múltán újra egyesült a Trianon óta kettészakadt erdélyi és magyarországi egyház

Negyedik konferenciájukat tartották a magyarországi unitáriusok december 3-án, szombaton Gyulán, a Mogyoróssy János Városi Könyvtárban a Gyula és Környéke Szórványgyülekezet szervezésében. A gyulai szórványgyülekezet a Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete Füzesgyarmati Egyházközségéhez tartozik. A szórványgyülekezetnek vannak tagjai Békéscsabárról, Sarkadról, Mezőkovácsházáról és más megyebeli településekről is.

A konferencia fő témája a szórványban élő szervezetek esetén, hitéletén túl a Magyarországi Unitárius Egyház utolsó, 2011. február 16-i zsinati határozata volt, melyben kimondták a magyarországi egyházrész egyesítését az erdélyi anyaegyházzal. A Magyar Unitárius Egyház újraszervezések egységben, mint volt a trianoni diktátum előtt, nem igazodik többé földrajzi határokhoz. Az egyházegyesülés lehetőséget segítette, hogy Erdély, Románia ugyancsak az Európai Unió tagja. A zsinati határozat óta elkészült az új közös alapszabálytervezet, s most dolgozzák ki a szer-

vezeti és módosítási szabályzatot. A közös, egységes zsinat 2012. június 30-ig fogadja el az alapszabálytervezeteket. Az egyház neve Magyar Unitárius Egyház, a magyarországi rész egyházkerület, melynek élén a püspöki helynök áll majd. Az egyház székhelye, mint korábban is volt, Kolozsvár, vezetője pedig a püspök lesz.

Balázsi László füzesgyarmati lelkésznek, a Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete megbízott püspökének, főjegyzőjének megnyitóján dr. Barabássy Sándor, a Magyarországi Egyházkerület főigazgató-helyettese elmondta, az 1920-as diktátum olyan vágaság volt mind a nemzet, mind az unitárius egyház életében, hogy az addig egységes egyház kettészakadt. A nagyobbik rész Erdélyben maradt.

Az új Magyarország megszületése, 1989 után könnyebbé vált a határokon átlépés, újraszervezések az egyházi kapcsolatok is. Erdélyben és Magyarországon 2000-ben mozgalom indult az unitárius egyház újbóli egyesüléséért. Az egyházi képviselők a zsinat elé terjesztették az elképzelést és a többség az újraegyesülés mellett volt. Magyarországon 11 egyházközség működik, közülük 9 hozott határozatot az egységes unitárius egyházzal.

Az egyházegyesülés két nemzetközi jogalany közötti szerződéssel jött létre. Erdélyben jelenleg 6 egyházközség működik, amelyek megfelelnek az egyházmegyéi szervezeti feltételeknek. Magyarországon egyházkerület lesz, a

hetedik ebben a szervezetben.

Kászoni József budapesti lelkész, főjegyző-helyettes a külföldi egyházak egyetemeken tanulmányokat folytató unitáriusokról beszélt. Külföldön tanult 500 éve az egyházalapító Dávid Ferenc is. Azóta is folytatnak unitáriusok teológiai tanulmányokat külföldön, elsősorban Angliában és Amerikában. Maga is tanult az angliai Manchesterben a kilencvenes években. Eredményeként két nyelv teológiai témájú könyvek kiadásával, fordítással segíti az egyházat.

Gyarmathy Zsolt gimnáziumi tanár, a gyulai gyülekezet főjegyzője szórványgyülekezetük múltjáról elmondta: a városban 1934-ben hivatalosan is megalakult a gyülekezet, melynek gondját vezetőként az a József Dezső viselte, akit a helybeliek festményként ünnepelnek. Hozzáfogott a szórvány történetének megírásához, amiből semmi sem maradt fenn. Tempelomot nem tudtak emelni az évtizedek során, ma közüzemi létesítmény áll a kijelölt területen. Kispálné Romvári Etelka gyulai főigazgató hosszú évek szünete után arról beszélt, hogy 1998. november 28-án újra volt istentisztelet a városban. Több helyen működtek, például az lakásán is, mígnem 2010. november 28-án a megyei kórházban újraszentelték az ökumenikus kápolnát, ahol a gyulai unitáriusok is méltó helyen tarthatják istentiszteleteiket.

Szőke Margit  
Gyulai Hírlap



Szőke Margit

Balázsi László füzesgyarmati lelkész, a magyarországi egyházkerület megbízott püspöke, főjegyzője, dr. Barabássy Sándor, az egyházkerület főigazgató-helyettese, és Kászoni József budapesti lelkész, főjegyző-helyettes a gyulai konferencián.

# József Dezs emlékkiállítás Gyulán

**R**ajztanár, kántortanító, festő, művészeti szervező, szülőföldjének és népének krónikása, oktatásügy kiemelt dolgozója, és a gyulai unitárius szórvány megszervezője és gondnoka sok éven át. Ez volt József Dezs tanár, akit az utókor festményként is nyilvántart. A gyulaiaknak csak Dezs bácsi. Alacsony, fejét nullás géppel kopaszra nyíró, hosszú fekete zsinóros kabátot hordó ember volt. Hogy mikor nevetett azt nem tudom. Emlékeimben – hisz konfirmációra készített fel – mindig komoly,



József Dezs : Pipázó paraszt

tanáros megjelenés emberként él mai napig. A városban tekintélye volt. Ma már utca is rózi nevét. Talán sorszerű az, hogy éppen a román és a katolikus temet között van ez az utca, amit mintegy 10 éve neveztek el róla.

A Gyulai Kulturális és Rendezvény-szervező Nonprofit Kft. és a Köröspárt Galéria József Dezs születésének 125. évfordulójára kiállítást szervezett a még fellelhető festményekből, dokumentumokból. Egy istentiszteletre néhány fénykép készült 1955-ben. Ezek is helyet kaptak a tárlóban, hasonlóan az egyházi adó befizetését igazoló nyomtatvány is Dezs bácsi aláírásával.

Durkó Károly a városi oktatási és kulturális bizottság elnöke – a galéria tulajdonosa – üdvözlőszavai után Székely Árpád helytörténeti gyűjtő emlékezett meg József Dezsről a megnyitón. Az unitárius egyházért végzett tevékenységét is helyesen és sokoldalúan emelte ki, legnagyobb örömünkre.

József Dezs legmaradandóbb tevékenysége az volt, hogy már 1922-ben aktívan részt vett a Képzőművészeti és Iparművészeti Társulat munkájában, majd 1948-tól Szabad Rajziskolát vezetett, amit Képzőművész Körrel

nyilvánított a Népművészeti Intézet.

A legérdekesebb talán az, hogy néhány hónappal ezelőtt, az Ecseri piacon elkerült két elveszettnek hitt vastag, nagy rajztömbje a korai rajzaival. Isteni csoda talán, hogy az éppen ott tartózkodó Durkó Károly felismerte a valamikori tulajdonost, és megmentette a sok tucat rajzot tartalmazó mappákat. Az ismerős közlése szerint halála után az egyetlen örökös minden iratanyagot elégetett. Kéziratok, egyházi és pedagógiai feljegyzések tömege semmisülhetett meg: 44 év hagyatéka.

A megnyitón résztvevő mintegy száz érdeklődő legtöbbje személyes ismerős volt a firtosi unitárius tanár-embernek. A hivatalos megnyitó után sokáig beszélgettünk róla, emlékeit idéztük, vagy fedeztük fel a képek némelyikén azokat a helyeket, ahol élete során megfordult: Firtosváralját, Székelykeresztúrt, Abrudbányát és Gyulát, ahol 1919 óta élt és dolgozott, volt mindenese a kis szórványnak.

Gyarmathy Zsolt, jegyző



## BBUE

**A** Bartók Béla Unitárius Egyházközségben 2011. július 31-e és augusztus 21-e között ifj. Bartha Alpár, a Kolozsvári Protestáns Teológia harmadéves hallgatója nyári gyakorlatát töltötte, a vasárnapokénti szószéki szolgálatokat végezte.

A Magyarországi Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet színjátszó köre 2011. augusztus 25-én tartotta meg előadását a gyülekezeti termünkben.

színi hálaadó istentiszteletünket a Kossuth Rádió egyenes adásban közvetítette (meghallgatható a honlapon).

Megemlékeztünk egyházközségünk tíz éve történt névadásáról. Ez alkalommal az úrvacsorai jegyeket Rázmány Ida adományozta két éve elhunyt férje, Rázmány Csaba néhai püspökünk emlékére.

Tíz éves fennállásunk alkalmából jubileumi kiadványt jelentettünk meg.



A könyvbemutató első napján szombaton, november 12-én, Léta Sándor áhítatát követően Szinte Gábor tartott

előadást, a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztjével kitüntetett unitárius festőművésztünk. Majd interjúszerű beszélgetésre került sor: a gyülekezet lelkésze Galkó Ernő nével, Patakfalvi Sámuellel, és ifj. Bencke Mártonnal emlékeikről beszélgettünk. Dinnyés József daltulajdonos szoltárokat énekelt.

Kiadványunkat Gergely Felicián és dr. Karner Ottó, a könyv szerkesztői mutatták be. Ünnepegyünk első részét szeretetvendégséggel zártuk. Rendezvényünk második napján vasárnapi istentiszteletünket, gyermekeink Dávid Ferenc ünnepe követte. Falvai Katalin zongoraművész, Jávorikai Sándor hegedűművész Bartók, Liszt és Paganini darabokat adtak elő. Ünnepsorozatunkat Topor Márta fotóművész „színi színek és fények” című kiállítása és állófogadás zárta.

Léta Sándor



# szintén a cigánymisszióról



A beregi unitárius szór-  
ványban tevékenykedők (diakónusi munkások, misszionárius, szórványlelkész) a 25 év alatt tisztán megtapasztalták, hogy a cigányság más-  
képp éli meg hitét, más a mentalitása, mint a többségi magyarságnak.

A cigányok nem a lelkészt küld Istenre figyel-  
nek, hanem a szolgálatot végző személyre: tiszte-  
lik, egyúttal elvárásai vannak vele szemben. Ez a tisztelet addig tart, amíg szokásrendszerüket és érdekeiket (vagy vágyaikat) kiszolgálja. Az a fon-  
tos, hogy a lelkész csak a transzcendens erők közvetítse a számukra. Ha a lelkész nem hajlandó ezt elfogadni konfrontálódnak, és reakciójuk, ha-  
ragjuk mérhetetlenül vehemens.

Általános tapasztalat, hogy zömében mindig oda húznak, olyan vallásúak, ahol érdekeiket job-  
ban kiszolgálja az adott gyülekezet. A más menta-  
litás a szertartásokon is kirívó: pl. a temetésen a hangsúly a fájdalomon van, illetve a halott szelle-  
mét Isten félelem is befolyásolja gyászuk meg-  
nyilvánulását. Ezt a díszes koporsó, és szenesző, hatalmas koszorúk fejezik ki.

A lelkésznek és a diakónusnak éreztetniük kell a cigány hívekkel, hogy az igazi hit az Istenbe ve-  
tett hit tartalmától és követését Isten függ. Minél in-  
kább él bennünk a szeretet, annál inkább valószínűsíthetjük meg keresztényi értékeket.

Bizonyára lesznek kétkedők: miért ezzel a té-  
mával foglalkozunk, hisz vannak égetőbb problé-  
mák is. Indokaink:

1. 25 év missziós munkája és tapasztalata.

2. Ez „az alkalmas idő” (Zsidó levél 4,16), ami-  
kor az évszázadokon át görgetett, megoldatlan problémákat hatékonyan elkezdhetjük megoldani európai szinten.

Milyen tényezők sarkallnak bennünket? Első a hit parancsa: az örömhír közlése. „Menjetek el te-  
hát, tegyetek tanítvánnyá minden népet.” (Mt. 28,19) Az evangélium továbbadása. Második he-  
lyen áll a nemzeti érdek hangsúlyozása: a cigány-  
ság lélekszáma hamarosan megközelíti az 1 milliót. Többségük gyermek és fiatal, előreged  
nemzetünkben a legnépesebb és legelesettebb ki-  
sebbség (a beregi térségben eléri a 20%-os arányt). Harmadik szempont: együtt szándéko-  
zunk felemelni az európai illetékesekkel, megse-

gíteni a legnagyobb szegénységet alkotó európai cigányságot (az EU-programban is ez szerepel) a magunk helyén, az unitárius egyház kebelében. Ökumenikus összefogás szükséges, a missziót együtt kell végeznünk a többi felekezettel. Csak ez az össz-keresztény munka vezethet eredmény-  
re.

Az igazi eredményhez a hit merészsége szük-  
séges, ez adja meg ezt a missziós elszántságot, csak az ilyen vakmer hit képes odafordulni a legmegvetettebb, a legkitaszítottabb kisebbség, a cigányság felé. Így győzhetjük le a félelmet, irtó-  
zatot, elítéléteket.

Tisztán kell látnunk, hogy Isten az egyházra bízta, hogy folyamatosan felmutassa a hívek szá-  
mára és az egész emberiségnek Jézus emberszol-  
gálatát. Ennek nemcsak a prédikációkban, hanem az ifjúsági foglalkozásokon, bibliaórákon, hittan-  
órákon és a pásztorizációban egyaránt meg kell valószínűsülnia. Mindez a maga teljességében a dia-  
kóniai szolgálatban bontakozhat ki.

Végeredményben az egyház valódi feladata az egész emberről való gondoskodást jelenti. Lé-  
nyegében a karitász munka is egy igehirdetés. Ebben teljesedik ki a szó, a tettel együtt (a ruha-  
osztás, szeretetvendégség, mindenféle segítség a szegényeken szintén felér egy igehirdetéssel). A karitász, a jótékonykodás enyhíti azt a nyomort, amiben az elesettek élnek.

A kiút keresése csakis a fiatalsággal való lelki és szellemi foglalkozás végzésével, a szeretet-  
szolgálattal lehetséges. Olyan ifjúsági csoportot kell megkövetelni, ahol a keresztény értékrend a ta-  
lálkozási pont, hiteles közéleti szerepvállalást tud biztosítani, hagyományápolást folytat, a közjót szolgálja, a társadalmi igazságosság és szolidari-



Fiatalok a 2010. évi beregi búcsún

tás érdekében tevékenykedik. (Részt vesznek önkormányzati gyüleken, rendezvényeken, ahol szavalnak, énekelnek, táncolnak és koszorúznak.)

Ezekben az ifjúsági csoportokban az egymás elfogadásán buzgólkodnak, hogy mindig a szeretet gyzedelmeskedjen.

Amikor közösen együtt vagyunk, az Isten akaratának teljesítésekor megnyilvánuló kölcsönös szeretet lelkében, ezért nyertünk minden külső és belső ellenséggel szemben. Együttal egy igazi és gyümölcsöző közösséget hozunk létre, mely megvalósítja az első keresztény közösségek elképzelését.

Jézus mondotta: arról tudják majd rólatok, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt. Ez adja az egység erejét, mely abból áll, hogy képesek megosztani egymás örömét és bánatát.

Nagyon fontos, hogy a hívő cigány fiatal megtapasztalja Isten szeretet gondoskodását és vezetését, amikor bízunk benne és követjük. A fiataloknak választania kell a növekedés és a visszafejlesztés között. Konfirmálása révén a nagygyülekezet önálló tagja lesz, de rajta áll, hogy a jézusi utat választja-e. A Biblia a növekedés egyik legfontosabb eszköze, ha komolyan vesszük Isten útmutatását. Fontos a Biblia használata és szelleme.

Az evangélium eszköz arra, hogy megtisztítsa és megváltoztassa viselkedésünket és cselekedete-

inket, s megvilágítsa előttünk életünk értelmét és célját.

Követendő példát adhat ezzel a jézusi szeretettel átitatott diakóniai szolgálat. Éberrel figyelj, hol és miben szorulnak a családok segítségre, hol lenne szükség szemléletváltásra, hitből vállald a szeretetszolgálatot, és bekapcsolódnak az istentiszteleti szolgálatba is (közös ima, éneklés, evangélium olvasása) ám ugyanezt megteszik a rászorulókkal is (együtt imádkoznak, énekelnek, olvasnak). Mindenki kezében legyen Biblia!

Az eredményes munkához elengedhetetlen az egyházunk megújulása. Ennek tükrében mit újulhat meg az egyház? A megújulás nem mások hibáztatásával, hanem szinte önvizsgálattal, bűnbánattal és önmagunk megváltoztatásával kezdődik. A második feltétel a hit. Nem a teológia, a tanítások és gyakorlatok összességének értelmébe vetett hit, hanem a hit, mint Istenbe vetett bizalom, vágyakozás a tiszta hitre.

Fontos, hogy az egyházi vezetők mindig alázatosak és szolgálatkészek legyenek, sohasem önteltek. Az egyháznak misszió munkát kellene beindítania a fiatalok körében (missziói egyházközségeket építhetnek ki). A teológiában pedig be kell indítani a pasztorál képzést. Nekünk pedig modelleket kell adnunk, hogy amit itt, a cigánymisszióban kicsiben, küszködéssel elérünk, mintá lehessen az egyházunknak.

## TUDÓSÍTÁS

# Rendkívüli koszorúzás 2011. november 15-én



2011. november 15-én lelkészi értekezletet és teológiai konferenciát tartottunk a Teológiai M hely keretében, a Budapesti Unitárius Egyházközség gyülekezeti termében.

Lelkészi értekezletünk keretében déli 12 órakor megkoszorúztuk Újbudán, a XI. kerületben, a Dávid Ferenc utca sarkán elhelyezett Dávid Ferenc emléktáblát. Rendkívüli alkalom volt

ez, hiszen minden, Magyarországon szolgáló unitárius lelkész jelen volt ezen a koszorúzáson.

A 43. énekünk elhangzása után, Léta Sándor lelkész rövid áhítatot tartott, amelyet üdvözlő beszédek követték. Az Unitárius Egyház részéről Gazdag Árpád eladó-tanácsos, az Önkormányzat részéről dr. Simon Péterné egyházügyi tanácsadó és Vida Zsolt egyházügyi referens üdvözölte a megjelenteket.

Balácsi László mb. püspök Gelérd Imre *Reformálódj!* c. versét olvasta fel. Ezt követte a koszorúk elhelyezése. Végül közösen elmondtuk a Miatyánkot, valamint elénekeltek a Magyar és a Székely Himnuszt.

Léta Sándor



## „Még j ni kell...”

Kedves Barátaim! Engedjétek meg, hogy habár világi képviselőként vagyok itt, azért egy kissé lelkészi stílusban indítsam mondanivalómat. Gondolataim alapjául egy Vörösmarty idézetet választottam: „Még j ni kell, még j ni fog egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán.”<sup>1</sup> A hangsúly ezúttal ezen a három szón lesz: „még j ni kell”.

Ha az ember életét és lelki világát a maga teljességében fogjuk át, arra a meglepő felismerésre juthatunk, hogy az embert nemcsak az élte, amit itt és most birtokolhat, amit megehet, megihat, az elismerés, amit magáénak tudhat. Nem, valami más hajtja, minden nap valami más viszi el re, valami, ami több mint az „aktuális” valóság. „I have a dream” – van egy álmom, mondta Martin Luther King...

A történelmi időutazás nemcsak az ember szelleme de érzelmi képességeit is igényli. Itt állunk, és emlékezni próbálunk. Ez egy nehéz feladat. Nehéz nekünk visszamenni közel 500 évet, elképzelni azt a kort, amelyben eldeink éltek. Olvassuk, de vajon értjük-e Luther Márton kétségbeesett penitenciáit? Vajon értjük-e azokat a szellemi körülményeket, azt az üresüretig fokozódó bntudatot, ami a naponkénti gyónást, önsanyargatást elidézte? Megérthetjük-e azt a világot, azt az érték-válságot, ami erre a korra jellemző volt, és ilyen mély belső konfliktushoz vezetett?

Luther Mártont ismerjük, hiszen részletekbe menő beszámolók vannak szüleiről, gyermekkoráról, az iskolai neveléséről, amiben része volt. Így róla viszonylag sokat tudunk, de sajnos, jóval kevesebb ismereteink vannak Dávid Ferencről. Nem ismerjük szüleit, hogyan töltötte gyerekkorát, még azt sem tudjuk mikor született. Míg Lutherről több rajz, vázlat is van, ami alapján elképzelhetjük, addig Dávid Ferencről még halvány elképzelésünk se lehet. Míg Luthernek olvashatjuk baráti körben kelt asztali beszélgetéseit, addig Dávid Ferencről azt sem tudjuk a sok ellenfele közt voltak-e igazi barátai... A néhány, néhol bizonytalan történelmi adat alapján egy magányos hsként él képzeletünkben, aki elefántcsont-tornyában lázasan keresi az igazságot, és amikor megjelenik a nyilvános hitvitákon lehangoló ellenfeleit bibliaismeretével, meggyőzi és magával

ragadja hallgatóságát hitének érzelmi intenzitásával.

Ennek az embernek, akit három reformációs irányzat is püspökének választott, az arca nem, csak a szelleme maradt fenn. Az a szellem, amit a mi veiből kiolvashatunk. Ebből megtudhatjuk, hogy retteggett attól a kortól, amelyben élt. De azt is megtudhatjuk, hogy az igazság: a lelki értelem, amit felismert naponta növekedve re vel töltötte be lelkét.<sup>2</sup> Ezekből a mi veiből megtudhatjuk azt is, hogy úgy, mint kortársai, is álmódott egy világot.

Amikor az értékek világa összeomlik az ember visszatér a gyökerekhez: a történelmi gyökerekhez, saját lelki gyökereihez, és megpróbálja újra felépíteni azt. Dávid Ferenc egy nagy álmódó volt: felismerte saját igazságát: az „egyetlen Atyaistent”, és megálmodta saját eszményképét: „a Krisztust”. Martin Luther Kingnek volt egy álma: a fekete és a fehér gyerek együtt ül a testvériség asztalánál.<sup>3</sup> Dávid Ferencnek is volt egy álma: a zsidó, a keresztény és a mohamedán hívő egy anyaszentegyházban dicséri az egyetlen istent<sup>4</sup> – és mindez a Jelenések Könyve és a számmisztika alapján az Úr 1570-dik esztendejére várható.<sup>5</sup>

Vallásalapítónk 444 évvel ezelőtt írja: a lelki halál csak álom a Jézus Krisztus számára, aki feltámasztja híveit ebből a halálból.<sup>6</sup> Ennek a megállapításnak lelki értelme van, és így igaz – mint ahogy az is igaz viszont, hogy az álmok könnyen mehetnek át ábrándokba. Márpedig, szintén Vörösmarty írja: „Ábrándozás az élet megrontója, mely kancsalul, festett egekbe néz.”<sup>7</sup>

Kedves Barátaim! Megemlékezésemben fejet hajtok Dávid Ferenc szelleme előtt azzal a felismeréssel, hogy valahol álom és valóság között hszünk elrugaskodott a valóságtól. De fejet hajtok azzal a hittel is, hogy „az álmok nem hazudnak”<sup>8</sup>: van álom, amely igazabb, mint a valóság, amit élünk.

*Gazdag Árpád*

1. Vörösmarty Mihály: *Szózat*

2. *Rövid útmutatás* 5-6. oldal (in *Dávid Ferenc, a megfeszített Jézus Krisztus szolgája*)

3. "I have a dream that one day on the red hills of Georgia the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit down together at the table of brotherhood." (www.americanrhetoric.com)

4. V.ö. I.m. *Rövid magyarázat* 21. illetve

5. 39. oldal

6. *Rövid útmutatás* 43. oldal

7. Vörösmarty Mihály: *A merengőhöz*

8. Petőfi Sándor: *Jövendölés*



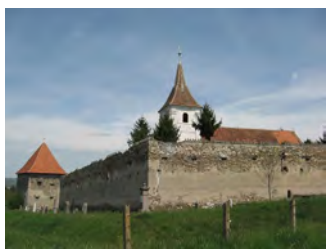
A koszorúzást a Nagy Ignác utcai gyülekezeti teremben ebéd, majd délután három órától a Teológiai M hely rendezvénye követte. Ennek keretében Szent-Iványi Ilona pestszentlincsi lelkész tartott előadást doktori disszertációja, a keresztény-iszlám párbeszéd témájából *A vallásszabadság helyzete a mai Európában, a változó vallási helyzetre tekintettel* címmel. A nyílt előadást – amelyen két érdeklődő, dr. L. Rinc Ernő és Tóthné Erdő Mária is részt vett – a kérdések és hozzászólások sora követte.



## Kriza János lelkesége

**K**riza János a Vadrózsák gy jt je Nagyajtán született 1811. június 28-án, unitárius lelkészi család els gyermekeként. Nemsokára megszületett Ferenc testvére is, miután édesanyja, Bencze Borbála rövidesen meghalt.

A torockói bányászcsaládból származó édesapa, id. Kriza János – vagy ahogy közismertté vált, „a csonkakarú pap” – másodszor is megn sült. A nótás, vidám-



kedv „édes” nevel - anyja, Kisgyörgy Anna még szült hét testvért. Így a családban összesen kilencen voltak gyermekek. Kriza János mint els szülött örökölte édesapjának keresztnévét.

Nagyon keveset tudunk gyermekkoráról. Tudjuk, hogy általános volt az korában a népesebb család, és azt is feltételezhetjük, hogy a nagy közösséghez testvéreivel együtt már kisgyermek korától hozzászokott. Els szülöttként korán megérhetett benne a felel sség-tudat, hiszen édesapja fél karja miatt segítségre szorult. Bizonyára e népes család körül akadt a házban és a ház körül tennivaló éppen elég. Ráadásul csak úgy nyüzögtek körülötte apró testvérei. Ha volt is küls segítség a szép, népes családban, az csepered ereje is egyre jobban elkelt.

Visszaemlékezésében soha nem panaszkodott, s t, élete „legboldogabb korának”, „a gyermeki állapot tündérkorának” nevezi a Nagyajtán eltöltött gyermekéveket. Önéletírásában büszkén vallja magát erd vidékinek, Nagyajta szülöttének, Székelyföld fiának. Bizonyára sok pajkos, huncutkodó, vidám, megannyi mesével, játékkal és nótával átsz tt óra varázsolta lelkében tündérkornak a nagyajtai gyermekéveket a vártemplom tövében, a Varjúváron, az Ajta pataknál rt álló „Szeget” nev d l évszázados cserefáinak árnyékában. A torockói vasbányászok leszármazottjának gyermeke, a kis Kriza János valóban otthon érezte magát testvéreivel együtt Nagyajtán.

Mind a nagy családban, mind a szül faluban induló élete biztonságban zajlott. Minden okunk megvan feltételezni, hogy édesapjának komoly tekintélye volt a faluban, hiszen 47 évi szolgálata után az éppen akkor Kolozsváron szolgáló nyolcadik testvért, Sándort hívta haza a nagyajtai eklézsia papnak, aki édesapja után 42 évig volt a nagyajtai unitáriusok lelki gondozója.

Kilenc éves korától kezd kinyílni a kis Kriza János számára a világ. Testvéreivel, Ferencsel a nagyajtai elemi iskola befejezése után a vadregényes Torockóra kerül, a messze földön híres torockói unitárius partikulába, távdíjas algimnáziumba.

Sok székelyföldi gyermek tanult itt. Például Laborfalváról Berde Mózsia is. Vagy román nemzetiség ek, mint például Gheorghe Baritiu, aki tökéletesen beszél-

te a magyar nyelvet. Tehet s torockói polgári családok ingyen biztosítottak szállást és étkezést éveken keresztül az itt tanuló diákoknak, és pótolták a távol lev család melegét, szeretetét.

A kis Krizák nagynénjüknél, Kriza Borbálánál laktak. Így János is mindenképpen része volt öt éven át annak a nagy „családnak”, amelynek tagjai Torockón a második otthon hajlékaiban laktak, és a nagytudományú és atyai szigorú Sebes Pál rektor uram keze alatt készültek fel az „Életre”.

Torockó a Székelyk lábánál húzódik meg, a sziklaszirtek árnyékában, ahol a Nap is csodás módon minden reggel kétszer kel fel. Mint megannyi parányi, gondosan, szép sorban lerakott ékszerdoboz, úgy sorakoznak a derék polgárok míves házai. Középen magasodik a templom tornyostól, mit körbeölel egy jókora k fal, amelyhez kis kamrákat építettek hajdánán, hiszen a városka központja egyben piactér is. Egyáltalán nem volt elhanyagolható, ha a nemes eklézsianak is egy kis jövedelem cseppent a vásári portékák után a templom, a paplak, vagy éppen az iskola fenntartására. Itt, Torockón jól átgondolt, józan számítás alapján m ködik ez.

E mesebelinek is mondható unitárius bányavároska lakóinak sei még a XIII. században, 1291-ben kerültek ide, éppen Fels Ausztriából, mégpedig Einsenwürzelb I, III. Endre királyunk valamelyik el de jóvoltából, hogy az annyira fontos vasbányászatnak és vasfeldolgozásának legyenek kiváló erdélyi mesterei. Aztán néhány század után teljesen elmagyarosodtak, de a pontosság, a szervezett életforma, a közösség segítésének az igénye, az igényesség és az a gyönyör , nemzedékek és nemek szerint megoszló rókaprémes, cifrasz rös, csipkével dús népviselet, ha finoman ötvöz dött is a székellyel, de azért nagyjából megmaradt.

Kriza János serdül fejjel „itt fedezte fel a Torda város közelségében lev unitáriusok közösség-formáló erejét.” Mindez hitét mélyítette, bizalmát er sítette. Nemcsak ez a mesebelien szép környezet, hanem Sebes Pál rektor úr munkálkodásának a nyomán is, Torockón írta els latin disztichonjait és els magyar verseit. Aki nagycsaládba születik bele korán megtanul segíteni.

Kriza Torockón sokszor az egész osztály helyett megírta a latin verselési feladatot, Sebes Pál nem kis bosszúságára (lehet, hogy titkolt öröme). Itt ébredt fel benne az olvasás olthatatlan szomja, itt érezte meg az anyanyelv csodás gazdagságát. Torockón érintette meg lelkét a csendes esti olvasásoknak egy életre kiható megtartó élménye. „Az irodalom terén Torockó korán polgárosodó, lokális öntudattal bíró közössége indította útjára Krizát.”

Öt év után édesanyja a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban vitte. Itt a szintén „nagy hírben állott igazgató-tanár, Koronka József keze alá került”. A tu-



dós igazgató szárnya alá is vette a már csepered Krizát falustársával, Kovács Istvánnal együtt. Külön német órákat adott nekik. Örömmel tette, hiszen a tehetséges diákok nagyjaitaik voltak, Koronkának pedig innen származott felesége, született Mosowszky Klára, hajdan a vallásüldözés el l Lengyelországból menekült kitüntetett katonarvos, Mosowsky János leánya.

Keresztúrra a székelység mondhatni egész unitárius területér l jártak diákok. Kriza itt ismerkedett meg a különböző vidékek sajátos dialektusaival. Önéletrajzában bevallja, hogy itt kevés verset tudott írni, többnyire névnapi alkalmakra, valamint epigrammákat.

Sajnos nagyon sz kszavú a kés bb Gyulai Pál biztatására megírt önéletírása. Így csupán a keresztúri hagyomány alapján képzelhetjük el a Küküllő hídján, e folyócska partján verselget Krizát.

Kriza János keresztúri éve alatt ereje teljében volt a reformkor. Kriza a diákok felügyelete ürügyén olvasókört szervezett „a magyar nyelv alkotások terjesztése, a m veltség általánossá tétele érdekében”. Tehetsége, irodalmi jártassága és közösség-igénye indították erre, hiszen otthon a családban is volt az els szülőtt.

Kés bb Kolozsváron teológus korában szintén szervezi meg a teológusoknak az olvasótársaságot, hasonló célkit zésekkel, mint a f tanoda könyvtárának segédfelügyel je. „Az olló nem koppantó” – ezzel a mondásával nyitotta meg az önképz kört. Nem elég a tudás, e mellé illem, lelki m -veltség is kell. Ezt csak önként vállalt önképzéssel lehet elsajátítani.

Kriza, bár még fiatal, de van elég bölcses-sége ahhoz, hogy közösséget teremtsen feln tt, felel s fiatal emberek között. Hallgatnak rá, és bátran a védelmére kel e teológus közösségnek ha a politikai forrongó id kben támadások érik. Nagy buzgalommal szerkesztenek kéziratos lapokat Remény, Viola címen. Kés bb más erdélyi és magyarországi meglett írókat is bevonnak, és kiadják Szentiváni Mihállyal a Remény három kötetét. Ekkor már számtalan epigrammát ír. Némelyikben éles hangon ostromozza a társadalom hibáit, az emberi gyengeségeket. De megemlékezik kedves falujának, Nagyajtának tornyáról is. Joggal hihetjük, hogy népe iránt érzett szeretete és az aggodalom indítja erre. Ír a nép életét bemutató egyszer , tiszta csengés népdalokat, amelyek székely népe iránt érzett szinte szeretete nélkül lelkében nem születhettek volna meg. „Kriza megteremtette az irodalmi népdalokat”, amely el tte egy teljesen ismeretlen irodalmi m faj volt. „Pet fi plebejusi népiességének legjelent sebb költ el futára volt”.

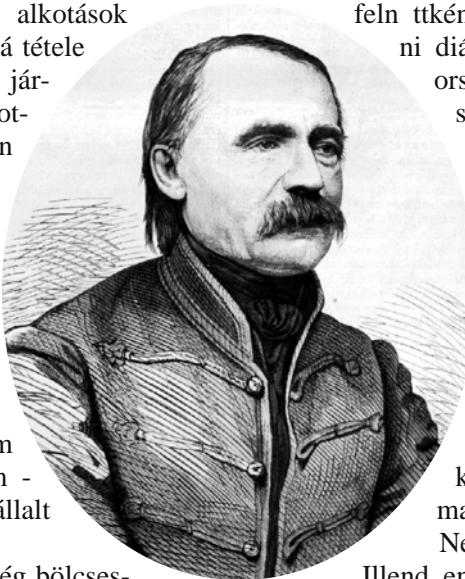
*Erdővidék az én hazám* talán a legközismertebb verse, amelyben éppen a nehéz katonasorsban sínyl d népét énekeli meg a páratlanul szép szül földszeretet

jegyében. Ebben a versében tárja a nagyvilág elé éppen a felel sség jegyében a székelyek sajátos helyzetét. Kriza énekelte meg els ként a „határ r-szolgálatos paraszti sorsú szabad székelyek kett s terhét”.

Kolozsváron ismerkedik meg a reformkor nagy személyiségeivel, mint például: Wesselényi Miklóssal, Kendeffy Ádámmal, id. Bethlehem Jánossal, Kemény Dénessel, id. Szász Károllyal, Weér Farkassal. A politika nagy hullámverésében, nagy politikusok közelségében, barátságukat élvezve több mint bizonyos, hogy egy esetleges politikai karrier kísértése eléggé hangsúlyos volt. Kriza azonban szerényen a politika háttérében marad. Nem dédelget ilyen terveket, és soha nem feledkezik meg szül falujáról és a kedves Torockóról. Tudja, hogy népének szüksége van rá, és mindig bölcsen megtalálja megfelelő helyét a társadalomban.

Megható, ahogy ír, tisztelettel teljesen, mégis már feln ttként, tréfás komolysággal, mint hajdani diák, Sebes Pál rektornak az 1834-i országgy lésr l, amelyben magyarországi hírekr l számol be, nemzeti reményekr l. Közben tréfásan megjegyzi, hogy a várva várt csizma Sebes uram részére nem készülhet el csütörtökre, mert Czupor mester uram a Diéta ügyei iránt is igen érdekl dik, s így nincs mindig ideje eleget dolgozni. Aztán azt is megtudjuk e levélb l, hogy Kriza külön magyar nyelvórákat ad Szászsebes képvisel jének, aki „keveset tud magyar nyelf.”

Négy teológiai év után jogot is tanul. Illend en, ahogy akkoriban dukál, ha már fels bb tanulmányokat végez az ember, hogy majd vezet emberként jártas legyen, éppen a rábí-



Pollák Zsigmond rajza a Vasárnapi Újság 1875. évi, 14. számában megjelent nekrológban.

zottak érdekében, a jog szövevényes világában. Bécs árnyékában... mondhatnánk romantikus hangulattal. Vagy a székely katonasors lelkeségének titkos üzenete ez? És ugyanakkor ki tagadhatná: egy vastagabb szelet kenyérrel több, ha majd családot alapít a szépremény . Mindent egybevetve joggal hihetjük, hogy Kriza komolyan készült a gyülekezeti szolgálatra.

A kolozsvári évek után a berlini évek következnek. Mint kiváló eredménnyel végzett teológus ösztöndíjat kapott. S t, magánszemélyek is felajánlották segítségüket a nagyjait pap fiának, mint éppen a már Kolozsváron él , de szomszéd falusi Bölöni Farkas Sándor, aki 10 ezüsförinttal segítette Krizát.

Hagyott-e nyomot e segítség Kriza lelkében? Bizonyára igen, mint megannyi áldozatos közösségi elemény, amelyben része volt. Jóval kés bb maga is szélesre tárta püspökként a püspöki palota kapuját, és otthont adott számtalan székelyföldi diáknak, meleg ételt a ház költségén, nem feledve azt, hogy honnan és milyen úton érkezett a legnagyobb tisztességet jelent püspöki székbe. Hálából Krizát az „ifjúság aty-

jának” nevezte a teológus ifjúság.

Kriza, bár Németalföld jeles egyetemén szeretett volna tovább tanulni, csak Berlinbe mehetett. Bécs rá is vigyázott, mint a reformnemzedékhez tartozó fiatal, magyar értelmiségire. Csakis ellen rözött német területen tanulhatott. Önéletírásában sajnálattal említi, hogy még Lipcsét sem láthatta meg. Ráadásul berlini éve alatt is sokat betegeskedett a gyomrával, aminek végül is az lett az eredménye, hogy két év múlva haza kellett jönnie.

E berlini két év azonban lehet séget kínált arra, hogy a Fridrich-Wilhelm Universitat intézményében jeles tudósokat hallgathasson: a Humboldt testvéreket – akiktől később elnevezték az akadémiát, és a Grimm testvéreket, akik megírták a német nyelvtant és a német mitológiát.

Kriza Berlinben sem szakadt el a Székelyföldről. Akár a polgári családok által szervezett irodalmi, művészeti találkozókra vett részt, akár tudósoknak előadásait hallgatta, élményeit székely-unitárius lelkén keresztül szerte. Ott fogalmazódott meg benne, hazájától távol, a magyar kultúra értékeinek halaszthatatlan megbecsülése. „Távolban az otthoni kultúra új összefüggésben ágyazottan meglelte való értékét”.

Míg első éves teológusként Kolozsváron „Kriza János jegyző füzet” címmel pusztán önszorgalomból jegyeztette a néptől elrejtett adomákat, Berlinben már kész terveket dédelgetve érkezik haza összegyűjteni „Székelyföld elmevirágait.” Betegen. A vén paplakban aggodalommal és ölel karokkal várják. Itt pihen csendes megadással, betegségének kiszolgáltatva, és mégis lázas munkában. Vajon az irodalomba menekül a vészjóslóan súlyosbodó betegsége előtt?

Kriza ismét Nagyajtán. Kúrálja magát a borszéki vizekkel: ivókúrát tart és fürdőt. Közben rendszerezi verseit, szorgalmasan fordít angolból, franciából, németből.

Egy évi kényszerpihenés után, 1838-ban Kolozsváron elfoglalhatja lelkészi hivatalát. Közben közléseket az Atheneum és a Remény című zsebkönyveket. Mivel feltűnt német keltének, s a kor kiváló irodalomtudósa, Toldy/Schedel Ferenc és Vörösmarty javaslatára 1841-ben a Kisfaludy Társaság és az Akadémia levelező tagjai közé választják. A korabeli sajtó szerint: „Kriza három év alatt Erdély társ nélküli dalnokává lett.”

Mekkora siker! Milyen nagy büszkeség! A Magyar Tudós Társaság tagjának lenni, mint elismert költő! Mondhatjuk-e, hogy 30 évesen egy dicső életmet vehet mondhat már megadéknak?

Ennek ellenére önéletírásában szomorúan ismeri be, hogy irodalmi munkásságára „nyavalygós állapotban” tudott csak sort keríteni. Nem jellemző rá a töretlen optimizmus. Lelkét érzékenyen érinti barátjának, a tehetséges irodalmárnak, kritikusnak és politikusnak, Szentiváni Mihálynak a kritikája. Nemegyszer csípő volt a vélemény, amivel illette költeményeit, mégis barátja haláláig, 1842 decemberéig többet ír. Hiszen igaz, hogy Szentiváni Kriza verseit komolyan megkritizálta, de egyben ösztönözte is. Látván tehetségét, biztatta. Dr. Versényi György életírója szerint vi-

szont később egy megelégedett kényelem, a költő munkásság iránti egyfajta elkedvetlenedés lett úrrá rajta. Ez idő szak után mondhatni egyre kevesebbet versel.

1842-ben megnevel. Feleségében, született Füzi Borbálában méltó társat talál az egyházépítő, egyházzolgáló munkában, hiszen amikor 1867-ben az unitárius kollégium kórházában nyolc tanuló feküdt höllyagos himlőben főtisztelendő Kriza Borbála asszony az ápolónál folyamatosan ápolta, gondozta a beteg diákokat. Ezért az „ifjúság anyjának” nevezték Borbála asszonyt.

Krizát közben kinevezik teológiai tanárnak, majd Kolozs-Dobokai esperes, és újságírói tevékenységet is folytat, hiszen egyre népesedő családjának – négy gyermekük születik – eltartásáért nagyobb jövedelemre van szüksége, mint amit egyházától kaphat. És közben egyre több feladatot kap éppen egyházától. Vállalja. 1861-ben megválasztják az Unitárius Egyház 22. püspökének. Újból egy kimagasló életmet.

Jóval később, 1872-ben, a Kolozsváron tartott lelkeszavató beszédében arra kéri az ifjú lelkész nemzedéket, hogy legyenek próféták. A frissen felavatandó lelkészeket püspökként több alkalommal is barátainak nevezi. Az espereseinek tisztelettel megcímzett leveleit nemegyszer pusztán „Kriza” aláírással zárja.

A forradalom alatt nem ragad kardot, mint öccse Sándor, aki főhadnagyi rangban küzdött a szabadságharcban. Édesapja, a csonkakarú pap az első között írta alá a Proklamációt. A többi fiútestvéreinek a forradalomban való részvételéről semmi pontosat nem tudunk. Kriza költeményeiben, epigrammaiban buzdít, bátorít. Az is igaz, hogy főként Széchenyi az eszménye, nem a forradalmár Kossuth, és a kiegyezés után Deák Ferenc. Wesselényiben üdvözlő az árvízi hajóst. Izgat a jobbágyfelszabadítás mellett, lelkesedik az Unióért. Ünnepli a hajózást, és az erdélyi folyók hajózhatóvá tételét is lelkesedéssel megénekli. Tántoríthatatlanul hitt a hun-székely rokonságban, a hun-magyar testvériségben. Gondosan feljegyzett minden erre vonatkozó mondat, hagyományt. Ízig-veérig székely-magyar érzelmű. Összmagyar jövőben gondolkodott. Népe számára az értelmes jövőt egyrészt a halaszthatatlan társadalmi reformok, másrészt az ősmagyar történelem megismerése által látja megvalósíthatónak. Bölcs lelkülettel áldotta-e meg az Istent azt, aki egy nép jövőképében ugyanolyan fontosságot tulajdonít a gazdasági fellendülésnek, mint a letisztult nemzeti hová tartozás tudatának?

Önéletírásában szomorúan számol be arról, hogy úgyszólván csak betegeskedő állapotában, vagy legfeljebb az esti és az éjjeli órákban foglalkozhatott a szíve szerint is legkedvesebb, az irodalommal. Ilyen téren kutakodásait, levelezéseit kedves pihenő óráként emlegeti. Valóságos felüdülésként ír erről sok hivatali teendő között.

Mondhatni ennek ellenére a lehető legkomolyabban, valóban példásan vállalja az egyházzolgálat szerteágazó feladatait: tanárként, külföldi kapcsolatot építő egyházfőként az angol nyelvet beszélő teológusként. Mindig munkacsoportban gondolkodik, meg-



szervezi id tállóan a végz s teológusok külföldi peregrinációját Amerikába és Angliába. Egyházunk szakfolyóiratának lelkes támogatója és névadója, hiszen a *Keresztény Magvető* címe t le származik. Így nyugodtan nevezhetjük Erdély els tudományos igény egyházi szakfolyóírata, a *Keresztény Magvető* keresztapjának Kriza Jánost.

Kriza János a magyar irodalomtörténetben az 1863-ban megjelent *Vadrózsákkal* örökre beírta a nevét. Büszkék lehetünk arra, hogy neve mellett ott szerepel: Magyar Unitárius Püspök. A *Vadrózsák* egy népe, egyháza iránti nagy felel séggel leélt és költ i tehetséggel megáldott élet koronája. Abban az id ben nem mindenki gondolta ezt így. Különösen nem egyházának néhány fontosabb, felel sebb beosztású vezető embere.

Lehet-e rokonítani egyházának hozzá való viszonyulását, ha kismértékben is, a Balázs Ferenc sorsával? A sokszori támadások keresztttüzében való védekezéseit, kifakadásait olvasva talán igen. És le tudjuk-e vonni a helyes tanulságot abból a lelkületb l, ami töretlen igyekezettel mégis a kor asztalára tette a *Vadrózsákat*?

Hálásan jegyezte fel munkatársai nevét helységenként. Így van tudomásunk több mint negyven munkatársáról. Szigorú volt a beküldött anyagok bírálatában. Még anyagi támogatójának, gróf Mikó Imrének is visszaküldött több általa felküldött mesét, balladát.

Soha nem hivalkodott elnyert egyházi tisztségeivel. 1858-ban a nagyajtai Toók Mózesnek imádságos köny-

vet adományoz azzal a bejegyzéssel, hogy: „Kriza János kolozsvári pap”, pedig már öt éve esperes és tanár. Tisztelettel szólítja meg levelez társait, feltüntetve tisztségüket, pld. „Kedves Esperes Úr” és pusztán Kriza aláírással búcsúzik. Mondhatjuk-e, hogy Kriza számára fontos volt a hivatás, amely túl nagy jelent séget nem tulajdonított a pusztá tekintélyelv - ség üres fels bbrend ségének, de annál többet a közösséget szolgáló faladatok hasznának és azok méltó vállalásának?

Kriza János lelkiségér l és életér l – mely nélkül a lelkület megérthetetlen – még nagyon sokat lehet írni. Ez a néhány oldal csak egy szerény töredék, próbálkozás e témában már megjelent könyvek, tudós kritikuskok munkái alapján. Köszönet lelkes munkásságukért, és külön köszönet dr. Kriza Ildikónak szaktanulmányáért, értékes megállapításaiért.

Záró gondolatként Gyulai Pál, a Krizát oly nagyon értékel irodalmi mecénás, és Faragó József Kriza kutató méltatását idézem: „Mindig költ maradt, mert nemcsak az a költ , aki költeményeket ír, hanem minden ember, aki nemesen fogja fel és éli át az életet (...), s nem tudom melyik több érték : egy sikerült költ i m -e, vagy nemesen átélt élet.” (Gyulai Pál)

„Olyan, mint egy öreg falusi mesemondó bácsi. Nemcsak olyan, hanem valóban az is. Homloka értelem, s szemei meleg szeretetet sugároznak. Vállai egy sokoldalú élet terheit hordozták, de azért szívéb l soha nem aludt ki az emberszeretet”. (Faragó József)

*Nagyajta, 2011. július 4.*

## IRODALOM

Dr. Kriza Ildikó: *Kriza János, Nagyajta szülötte*, Budapest, 2011.

Dr. Versényi György: *Kriza János emlékezete*, Cluj-Kolozsvár, 1925.

*Keresztény Magvető*, 1975. 81. évfolyam, 2-3 szám.

*Kriza Album*, Szerkesztette Kovács János, Budapest. 1892.

Gál Jen : *Kriza János élete*, iskolai tananyagként kézirat.

*Erdélyi csillagok*, Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1942.

Ortutay Gyula: *Kriza János*, 249-265 l.

*Kriza János*, Antal Árpád, Faragó József, Szabó T. Attila három tanulmánya. Dacia könyvkiadó, Kolozsvár, 1971.



## Kriza János

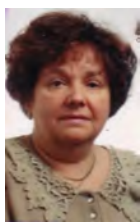
# Erd vidék az én hazám

Erd vidék az én hazám,  
Katonának szült az anyám,  
Zöld erd zúgásán,  
Vadgalamb szólásán  
Nevelt fel jó apám.

Mihent zekés gyermek lettem,  
S a kabalát megülhettem,  
Mentem a szántóba,  
S apám háborúba  
A franciák ellen.

Nyílj mélyebben, te barázda,  
Pataként foly könnyem árja,  
Apámat háború,  
Anyámat sok gond, bú  
Szegényt elragadta.

Holnap indul a legénység  
Komondóba, semmi mentség,  
Zöld erd zúgását,  
Vadgalamb szólását  
Majd meghallom esmég.



*Ildikó a Budapesti Unitárius Egyházközség irodavezetője 2002 óta. Előtte a Magyar Nemzeti Bank titkárságán dolgozott főelőadóként, innen ment nyugdíjba. „1948-ban születtem Budapesten – írja – római katolikusnak kereszteltek. Gyökereim az erdélyi Kolozs (Cojocna) faluba nyúlnak vissza, ahol nagyszüleim születtek. Űkapám unitárius vallású volt.”*

*Ildikó mindig várakozással lapoz a Filléres emlékekhez, ezért – és biztatásul a hozzá hasonló korú Olvasónak – egy kedves emléket idézi fel az Unitárius Élet olvasói számára.*

## Erdélyi kalandozások

1981 augusztusában két asszony (akik barátni és ráadásul még a keresztneviük is azonos), két fiú (az asszonyok gyerekei), meg a Trabant elindultak, hogy felfedezzék Erdélyt. Micsoda vállalkozás ez számukra! Az egyik még soha nem járt Erdélyben, a másik igen, hiszen a gyökerei ott voltak. A fiúk közt három év volt, így k jól megvoltak egymással. A titkolt szándék: a kisebbik gyerek augusztus 20-ra es, tízedik születésnapjának megünneplése ezzel a kirándulással.

A határ okozta akadályt szerencsésen átvészelték, csak ne kelljen tankolni, mert a Trabant köztudottan keverékkel üzemel, és ilyen fajta üzemanyag a román kutaknál nem kapható. Sebaj, mindig akadt a kútnál jó szándékú kutas, aki megkeverte és beletöltötte az üzemanyagot a Trabiba. A célállomás Kolozsvár volt, ahol nagyon várták már a vendégeket az erdélyi gyökér asszony rokonai.

Az utak rosszak, a jármű lassan haladt, de nem csak az út rossz minősége miatt. Kolozsvárig sok falun ke-

resztül kellett áthaladni.

Az út mentén kirakva a szebbnél szebb népművészeti tárgyak, kosarak, köcsögök, kelmék. Na, k mindent meg akartak venni, ezért meg-megálltak bámészkodni. Közben leszakadt az ég, az ablaktörő nehezen törölte a rengeteg vizet.

A nagy esőben valaki integetett: egy stoppos. Amikor felvették a négyszemélyes kocsiba, akkor derült ki, hogy kiskatoná. (Azóta is gyakran jár az eszükben ez a jó cselekedet, remélve, hogy a kiskatonának nem lett semmi baja, azért mert magyar rendszámú autót stoppolt le.)

Végre, kés este megérkeztek. Meleg, barátságos fogadtatásban volt részük. A rokonság a barátnit is rokonként fogadta, hiszen k olyanok voltak, mint két testvér. Sok szép helyre eljutottak a rövidke hét alatt a fiúkkal, a rokonság segítségével.

Mind-mind felejthetetlen emlék a tordai hasadék, a kolozsvári botanikus kert, a kellemes uszodázás Kolozsvárig egyik legelkelbb szállodájában. A tarnyci csónaká-

zás és hússütés a parton. A kolozsi kirándulás az öreg házhoz, ahol a 85 éves Marika néni fogadta a csapatot, aki e sorok írójának a rokona volt.

A fiúk birtokba vették a kertet, és kincset kerestek a már igencsak dűledező házban. A pincében azután ráleltek a kincse: egy agyagkorsóra, ami tele volt sárgameszes anyaggal, amit a ház tapasztásához használtak. Sebaj, elhozzák, majd csak kimossuk a meszet belőle. Ez az öreg, megrepedezett agyagkorsó azóta is ennek az erdélyi kirándulásnak rzi az emlékét...

Azóta sem tudom megérteni ezt a bátorságot, hogy mi akkor n létünkre, két gyerekkel neki mertünk vágni ennek az útnak. De 33 évesek voltunk, éppen krisztusi korban...



A kolozsi ház néhány évvel később



2011. december 7. napján zajlott le Szent-Iványi Ilona doktorrá avatása Budapesten, az Evangélikus Egyetem dísztermében. A laudáció és a rektori megnyilatkozások elismerően méltatták Ilona korábbi munkásságát és PhD-teljesítménye értékét. Felemelő pillanat volt az eskütétel és a diploma átadása, majd következtek a gratulációk és az állófogadás.

A népes közönség számára élményt jelentett az esemény és a testvér-felekezeti intézmény segítő hozzáállása egy unitárius lelkésznek magas fokú képzéséhez: Szent-Iványi Ilona ma egyetlen hazánkban, aki ebben a "kategóriában" tudományos fokozatot szerzett.

Szívből gratulálunk!

Dr. Lőrincz Ernő





Fráter György, azaz György barát (született 1482-ben, anyja családi nevén I. Martinuzzi), horvát kismemesi származású pálos szerzetes, katona, országos és erdélyi politikus, helytartó, esztergomi érsek és bíboros, az Erdélyi Fejedelemség megszervezője.

Corvin János udvarában nevelkedett, Szapolyai János erdélyi vajda (később magyar király) szolgálatában állt katonának, majd belépett a pá-

## 460 éve, 1551. december 17-én gyilkolták meg Fráter Györgyöt

los rendbe. Mint a sajóládi kolostor perjele János király legbizalmasabb tanácsosává vált. 1534-től váradi püspök, 1540-ben, János halála után a csecsemő János Zsigmond gyámjaként az ország kormányzója lett.

1541-ben a törökök elfoglalták Buda várát. György barát a hódítók kiszorításának lehetőségeit a Habsburg fennhatóság alatti egyesítésben látta, így 1541 decemberében megegyezett I. Ferdinánddal.

1551-ben Izabella királynét és fiát, János Zsigmond fejedelmet lemondatta. Izabella szülő hazájába, Lengyelországba távozott, György barát pedig Erdélyt átadta Ferdinánd király megbízottainak. Jutulmul Ferdinánd kinevezte t Erdélyi vajdává, esztergomi érsekké

és III. Gyula pápánál bíborosi kinevezést eszközölt ki számára.

A benyomuló török hadak ellen, Fráter György támogatására egy 9000 fős császári sereg érkezett Erdélybe Castaldo gróf, itáliai zsoldosvezér parancsnoksága alatt. A lippai török vár részeg katonáinak „a fehér barát” szabad elvonulást engedett, e tette azonban meg-

hökkenyttette Castaldót, aki ettől kezdve gyanakodott rá.

Miközben a barát tárgyalásokat folytatott a délvidéki pasákkal, a benne árulót sejtő császári parancsnok I. Ferdinánd beleegyezésével alvinci kastélyában meggyilkoltatta. Castaldo az orgyilkosság végrehajtására a bíboros titkárárt bérelte fel.



Fráter György meggyilkolása (17. századi rézmetszet)

wikipedia

## KÖZLEMÉNY

Tisztelt Adományozók! Az Unitárius Alapítvány köszöni támogatóinak a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlását. Az APEH 2010. évben összesen 1.903.061 Ft-ot utalt az Unitárius Alapítvány számlájára. A Kuratórium 2010. évben a következő pályázati összegeket utalta át:

### Pályázó

Füzesgyarmati Egyházközség	190 000 Ft
Bartók Béla Egyházközség	190 000 Ft
Györi Egyházközség	190 000 Ft
Debreceni Egyházközség	190 000 Ft
UART	50 000 Ft
Beregi Szórvány Egyházközség	50 000 Ft
Duna-Tiszaközi Szórvány Egyházközség	100 000 Ft
Hódmezővásárhelyi Egyházközség	190 000 Ft
BUE	190 000 Ft
Kocsordi Egyházközség	190 000 Ft
Miskolci Egyházközség	130 000 Ft
Pestszentlőrinci Egyházközség	190 000 Ft
Dunántúli Egyházközség	150 000 Ft
Pap Gy. László könyvkiadásra	100 000 Ft
<b>ÖSSZESEN:</b>	<b>2 100 000 Ft</b>

### Kapott

190 000 Ft
190 000 Ft
190 000 Ft
190 000 Ft
50 000 Ft
50 000 Ft
100 000 Ft
190 000 Ft
190 000 Ft
130 000 Ft
190 000 Ft
150 000 Ft
100 000 Ft
<b>2 100 000 Ft</b>

A pályázati összeg karitatív tevékenységre, rendezvények szervezésére, közösségi célt szolgáló felszerelések, berendezések beszerzésére, unitárius témájú könyv, kiadvány elkészítésére, felújításra VOLT felhasználva. Pap Gy. László anyaggyűjtésre és könyvkiadásra 100.000 Ft-ot kapott rendkívüli támogatásként.

A Kuratórium minden évben 100.000 Ft körüli összeget rendkívüli támogatásra elkülönít, és szükség esetén odaítél.

Az Unitárius Alapítvány, működési költségeire, saját célra az SZJA 1% felajánlásából 0 Ft-ot használt fel.

Az Unitárius Alapítvány Kuratóriuma köszöni mindazoknak a támogatóknak a bizalmát, akik felajánlásukkal Alapítványunkat jelölték meg kedvezményezettnek.

